

EL JOC DE PILOTA A BELLREGUARD

“una història de val i quinze”

Joan Antoni Torres Cremades
Miquel Escrivà Gregori

EL JOC DE PILOTA A BELLREGUARD “UNA HISTÒRIA DE VAL I QUINZE”

Joan Antoni Torres Cremades
Miquel Escrivà Gregori

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ _____	4
HISTÒRIA PILOTA EN _____ GENERAL I AL POBLE	6
ASPECTES GENERALS _____ DEL JOC DE LA PILOTA	22
INSTAL·LACIONS _____ I MODALITATS	34
TRINQUETS I JUGADORS _____ BELLREGUARDINS	42
AGRAÏMENTS _____	69
BIBLIOGRAFIA _____	71

Edita: Edicions Tivoli, Ajuntament de Bellreguard **Director:** Javier Aura
Coordinació: Miquel Escrivà Gregori, Joan Antoni Torres Cremades **De les fotografies:** Museu de la Pilota Genovés,
Miquel Escrivà Gregori, Miguel Vila “el Vicari”, Hugo Peris Moreno, Domingo Peris Moreno, Empresa El Zurdo, Josep Antoni Rosello Sendra
Fotografia portada: David Sarasol **i contraportada:** Miquel Escrivà **Gravats:** Manolo Boix, cedits per Emilio Peris de l’empresa el Zurdo
Disseny / Maquetació Iván Guerola, Cubicat **Impressió:** Impremta Rocher **Depòsit legal:** V-1918-2014

SALUTACIÓ

És una satisfacció per a mi que l’Ajuntament de Bellreguard publique un llibre dedicat a la pilota valenciana, un esport tan arrelat a la nostra comarca i en especial al nostre poble. Un llibre que ix a la llum gràcies a la inestimable tasca de recerca i recopilació realitzada per Joan Antoni Torres i Miquel Escrivà.

Aquest llibre ens endinsa en el món de la pilota i, a més a més, és un merescut homenatge a tots els grans pilotaris que hi ha hagut al nostre poble.

Jaume Ascó
Alcalde de Bellreguard

INTRODUCCIÓ

El joc de la pilota valenciana no és sols un esport tradicional nostre, és un element important en la nostra cultura popular. Malgrat totes les dificultats i entrebancs que ha patit a llarg dels segles, ha arribat als nostres dies amb força i ha sabut fer-se un lloc en aquestos temps moderns aguantant la competència d'altres esports amb molt més ressó mediàtic. La raó no és altra que el poble valencià l'estima, li és fidel, i segueix considerant-lo com a propi, la qual cosa ha afavorit la transmissió d'unes generacions a altres i per això la seua pràctica està ben viva.

El joc de pilota a mà, evidentment, no el vam inventar els valencians. Molts i diversos han estat els pobles i les cultures d'arreu del món que s'han exercitat amb aquest joc. Pensem com és de senzill i fàcil per a una criatura entretenir-se fent rodar o colpejant un objecte esfèric fabricat amb qualsevol tipus de material més o menys elàstic. Moltíssimes civilitzacions, de nord a sud, d'est a oest (esquimals, maies, perses, egipcis, japonesos, grecs, romans ...), ja van practicar el joc de pilota a mà. Ben segur que cadascú el va saber adaptar a les seues particulars condicions materials i culturals.

En aquesta obra intentem recollir la trajectòria d'aquest esport valencià al poble de Bellreguard immers en la comarca de la Safor, capdavantera en la pràctica d'aquest esport en tot el país, fent un repàs a l'activitat pelotari des del moment que comencen a aparèixer jugadors i proliferen tant les partides, que al poble es va fer necessari construir un trinquet, gràcies al senyor Bosch, i els jugadors comencen a ser admirats i a convertir-se en veritables herois.

Aquest llibre sobre el món de la pilota al poble de Bellreguard vol ajudar a construir l'imaginari col·lectiu del nostre poble, la nostra memòria històrica, posar en paper les gestes i les persones que, fidels a la cultura, llengua i tradicions més estimades, han estat orgull i exemple per als aficionats a la pilota. Després de molts anys d'oblit, la pilota reviscola, amb força, als nostres pobles gràcies a un immens treball de promoció que es realitza des de molts àmbits. Les competicions en diferents modalitats omplien el calendari anual amb partides i finals que desperten passions en l'afició.

Una política d'apropament a modalitats semblants que es conserven en altres països d'Europa i Amèrica ha permès la disputa de competicions internacionals, en què els jugadors valencians, en moltes ocasions, han deixat clar que són els millors.

Són moltes les poblacions que aspiren a tindre un equip de pilota que competesca i anime a vells aficionats i a les noves generacions. Les finals de les competicions d'aficionats es converteixen en autèntiques festes i guanyar el títol és el premi somniat.

Creix la quantitat d'associacions esportives o culturals que ajuden a la recuperació de la pilota. Augmenten les llicències federatives i les escoles en marxa. Clubs i Ajuntaments presumeixen d'organitzar campionats i d'ensenyar la seua pràctica als més menuts. S'organitzen cursos, estades i competicions que permeten als més menuts descobrir les virtuts de la pilota valenciana. Són molts els mestres de les nostres escoles que es fixen en aquest esport. Des de les diferents administracions s'ha fet un esforç de recolzament a aquest esport. Així s'ha manifestat en la implantació de mini trinquets en els nous centres educatius i que poden popularitzar de manera definitiva aquest esport entre els valencians del futur.

Intentarem fer un repàs pels jugadors més destacats que van ajudar a la popularització de l'esport de la pilota. Tot i que des de la popularització dels esports de massa, sobretot el futbol, en els anys 60 del segle passat, per motiu dels creixement dels pobles la majoria dels trinquets són enderrocats i la nova vida urbana fa difícil el joc al carrer. Però, encara que fora d'una manera extraordinària, durant les festes no podia faltar l'organització d'alguna partida de pilota fins que, per fi, l'any 1987 es va construir el nou trinquet.

Avui, la pilota, amb el conveni de l'Ajuntament amb l'empresari "El Zurdo", ha tornat a tindre una presència important al poble i Bellreguard està en el circuit professional de la pilota. Amb la creació de l'escola de pilota, no sense dificultats, el futur s'obri camí a casa nostra.

Joan A. Torres Cremades
Miquel Escrivà Gregori

HISTÒRIA PILOTA EN GENERAL I AL POBLE

Com hem dit a la introducció, al llarg de la història de la humanitat han estat moltes les civilitzacions que han practicat distintes modalitats de joc de pilota. L'esfera constitueix l'element lúdic més primitiu i repetit en tota mena de cultures. Elaborada amb diferents materials: elements vegetals, fíl i draps, cuir, làtex, i, espentada o colpejada amb el peu, amb la mà o amb ajuda d'algun tipus d'instrument amb el pas del temps ha donat lloc a diferents tipus d'esport.

No anem a entrar en la controvèrsia de l'origen concret del joc de pilota a mà. Molta i abundant és la bibliografia existent¹. Per a nosaltres serà suficient que ens ubiquem en el nostre espai europeu i mediterrani. Sense excloure altres hipòtesis en l'antiguitat d'aquest esport, som hereus de la cultura grecoromana, sense oblidar altres elements que ens han pogut influir per mitjà del contacte amb orient i la cultura musulmana.

Tanmateix, les primers referències al joc de pilota es remunten a l'antiguitat clàssica. Hi ha dades històriques que situen el naixement de l'esport de la pilota en l'antiga Grècia. En aquesta època, existia una modalitat de pilota anomenada *fenninde*, molt similar al *joc de llargues*, que és una de les modalitats més antigues de la pilota valenciana, que segueix practicant-se en l'actualitat.² Un fris de les muralles d'Atenes amb una antiguitat atribuïda de 600 anys a. de C., que avui es guarda al museu d'Àtica de la capital grega, dona suport a la caracterització suscita. Els jugadors, tres en cada part, semblen

¹ Veure la bibliografia insertada al final de l'obra.

² Una reproducció de la *fenninde* és el trofeu que rep el màxim campió de la pilota valenciana. Es tracta d'un fris grec que reproduïx l'avantpassat directe de la pilota a llargues.

adoptar postures i col·locacions similars a les que podem observar en el joc a llargues actual. Trauen, demanen, l'esperen de volea, giren el cap per a evitar ser colpejats i defenen la ratlla, com explicà gràficament V. Iñurria. Sembla, per tant, una execució molt semblant a la del joc a llargues que s'expandí per gran part del continent durant l'època medieval, però cal ser prudents perquè no tots els experts coincideixen.

En la Roma clàssica l'esport de la pilota va continuar evolucionant i apareixen quatre noves modalitats: la *follis*, la *trigonalia*, la *paganica* i l' *harpastum*. Aquesta classificació ens la deixà l'escriptor Plini i fa referència tant al joc com al tipus de pilota emprada. La més menuda i dura, farcida de pèl, era la *trigonalis*. En eixa modalitat participaven tres jugadors que, disposats formant un triangle, es llançaven la pilota uns a altres sense parar-la i amb força i rapidesa perquè el receptor la fallara. Segon Llorenç Millo (1976), el *harpastum* és l'antecedent de l'actual modalitat de *raspall*.

Harpastrum. Mosaic de la Vila Romana del Casale, Piazza Armerina. Sisília. Itàlia.

A Roma, el joc de pilota, es practicava universalment, era recomanat pel metges com un exercici saludable per a totes les edats i condicions, i el practicaven el poble, els senadors i fins i tot els mateixos Cèsars, es van fundar associacions i federacions de competició, apareixent els jugadors professionals, que eren menystinguts pels aficionsats.

Els romans afegiren a eixes senzilles modalitats d'altres de pròpies, practicades per persones de totes les edats, des dels xiquets i jóvens fins als que ja havien entrat en la senectut; i de tota classe social. A més, es jugava pertot arreu: places, carrers, al Camp de Mart i als gimnasos o a les termes, on hi havia unes instal·lacions adequades, denominades *sphaeristeria*. Hi sorgiren també grans jugadors com Ursus, que triomfà a les termes de Trajà, Agripa, Titus o Neró. Virgili afirmava que els jocs de pilota es practicaven des de l'arribada dels troians a Roma, cosa que n'atorgava la paternitat als grecs, si bé, segons Herodot, l'inventor fou el rei Giges de Lídia, que en temps de penalitats per al seu poble ideà el joc per tal de distraure'l. Expandit pels legionaris a les terres de l'Imperi es va practicar a França, Bèlgica, Itàlia i la Península Ibèrica tot al llarg de l'edat mitjana amb modalitats que equivalen a les nostres llargues i escala i corda, segons el lloc fóra obert o tancat.

En la baixa edat mitja, sobretot a partir del segle XII, les referències documentades sobre el joc de pilota comencen a ser abundants. Els Països Baixos, Itàlia, França i els diferents regnes de la Península Ibèrica, són els que més dades ens ofereixen pel que fa a les seues característiques i diferències. És a França on aquest joc s'implanta amb més força que als altres països, és allí on aquest joc va adquirir unes particularitats que el diferencien de la resta. Lligada sempre aquesta practica esportiva a les classes altes i al clergat. La documentació existent ens parla sobretot d'una modalitat de joc: *jeu de paume* o joc de palma, ja que era colpejada amb la palma de la mà, les característiques d'aquesta modalitat de joc eren molt similars a les de la pilota valenciana actual, la qual cosa ens ajuda a entendre l'antiguitat de la pilota valenciana. Es jugava en dues modalitats: la *longue paume* i la *courte paume*, a llargues i a curtes diríem nosaltres. Les llargues es jugaven en espais oberts, terrenys plans, a les afores de la ciutat o del castell, mentre que les curtes es jugaven, més bé, en espais tancats, dins dels palaus i monestirs.

Segons Fernando Larumbe³, des d'un punt de vista sociològic, la modalitat de curtes va ser l'origen d'una manera de jugar exclusiva de la noblesa i el clero. Segurament degut al clima plujós del nord de França començaren a construir sales cobertes, de 30 metres de llarg i 12 d'ample, amb teulada on es situava el públic. El terra estava enrajolat i dividit en dues parts per una xarxa central. Aquesta canxa de joc era coneguda amb el nom de *tripot*, molt semblant al trinquet basc francès.

Continua dient F. Larumbe que, com que el poble pla no tenia accés als llocs tancats on es practicava la modalitat de curtes, va aperèixer la modalitat de llargues, practicada en llocs comunals, a camp obert i sense complicacions tècniques. Ben aviat el joc de pilota deixa de ser privatiu de nobles i clergues, i passa a ser un joc molt comú i estés en tot el teixit social. No debades, com

³ Larumbe, F. 1991a. Historia. En: Echeverría, JM. (dir.). Pelota, 15-70. Madrid: Comité Olímpico Español.

veurem, degut als aldarulls i excessos que es produïen comencen a aparèixer reglamentacions que prohibiran aquest joc al carrer.

Durant el segle XV hi ha constància de l'existència de confraries de jugadors i l'any 1480 el rei Lluís XI va reglamentar l'ofici tot fixant que la pilota s'havia de fer amb un cuir de qualitat i un farcit de bona borra. Sabem que s'elaboraven amb pell de corder cosida en vuit triangles. Pel famós diàleg de Lluís Vives on es compara el joc de pilota a França i a València, coneixem que el farciment també solia ser de pell de gos, motiu pel qual la seua duresa era molt major que en terres valencianes, on encara s'usaven les pilotes denominades de vent. La consistència de la pilota provocà que el joc de palma (*jeu de paume*), es jugara amb pales i poc després amb raquetes encordades amb tripa d'animals. Entre les causes de la desaparició del joc de pilota en terres gal·les no podem menystindre l'escapçament d'una noblesa que el practicà al llarg de tantes generacions, però també hem de prendre en consideració alguns factors econòmics tals com el creixement de les ciutats i la consegüent revalorització dels solars, i especialment el fet que, a partir del Renaixement, s'inicià un canvi de costums que gradualment relegà els jocs medievals més vehements i de força impetuosa en benefici d'altres més delicats i complicadament reglamentats com, per exemple, l'esgrima amb floret o el billar.

A la Península Ibèrica, L. Bombín i R. Bozas, en *El gran libro de la pelota*, addueixen un document de l'any 583 en el qual es diu que en unes juntes celebrades a Vitoriaco⁴ per cortesans de Leovigild es va jugar a pilota, joc que els fou ensenyat per presoners del nord-oest, és a dir, bascons. També fan referència les *Etimologies* d'Isidor de Sevilla, publicades cap al 633. Dissortadament les citacions no són explícites pel que fa a les regles, cosa que potser ens permetria emparentar-lo més directament amb els jocs romans.

Al segle XIII el rei Alfons X el Savi esmenta el joc de pilota en *El libro de los juegos*, en *Las partidas* i en las *Cantigas de la Virgen*, escrites en gallec. Un gravat que inclou ens mostra uns xics colpejant la pilota amb un pala grossa. L'any 1217 va morir el rei de Castella Enric I a conseqüència de la ingestió d'aigua

⁴ Possiblement l'actual Vitòria

molt freda després d'una partida, cosa que ens confirma que des d'un bon començament, també ací sembla un deport lligat a la noblesa. Segles més tard, com és conegut, Felip I de Castella, dit el Bell, moria a Burgos per la pulmonia que li provocà un refredament posterior a una partida de pilota, que solia jugar amb flamencs de la seua cort i a la manera dels Països Baixos, al trinquet i amb guant de cuir. Eixes referències primitives evidencien que el joc de pilota fou igual d'antic que a França, si bé no arribà a adquirir una popularitat tan intensa ni generà tants tractats.

A l'antiga corona catalano-aragonesa estava també molt estés, no tan sols per terres valencianes, sinó també per les illes Balears i el Principat de Catalunya. El joc de pilota es practica en terres valencianes des del començament de la conquesta per Jaume I. L'expansió del nostre joc va caminar paral·lela a la conquesta dels nous territoris, com testimonia l'existència a Alcoi d'una plaça anomenada "*Placeta del Jugador de Pilota*", poc després de l'atac a les muralles de la ciutat, a l'any 1276. Però, tampoc podem assegurar que el mossàrabs valencians desconeixien aquest joc. Afirmar que a casa nostra es juga a pilota des del dia posterior de la conquesta pel rei Jaume I, és, si més no, una mica temerari.

Tal com anava avançant la conquesta, el joc de pilota es feia més popular, gaudint, fins i tot, de protecció reial. La seua pràctica s'estenia des del propi rei, tal com es desprén de consell que Arnau de Vilanova li recomana al rei Jaume II en 1305, fins la noblesa, el clero i el poble pla.

A l'antic Regne de València els primers esments documentals són dels inicis del segle XIV i sabem que era practicat tant per nobles com per plebeus, cosa que el féu arrelar doblement en la societat. A la cort gadiana del duc Alfons el Vell, sabem que el joc de pilota era un dels entreteniments preferits del seu fill Pere de Villena i dels seus néts, segons demostren les despeses realitzades els anys 1379 i 1380. I la seua pràctica esdevingué tan general que abans de finalitzat el segle XIV es va produir la famosa prohibició dels Jurats de la Ciutat de València.

Però, no tots eren de la mateixa opinió. Malgrat que els governants perseguïen la pràctica del joc, sobretot al carrer, per la passió amb que es jugava, ja que ocasionava un problema d'ordre públic, Sant Vicent Ferrer en els seus sermons el recomanava, tot contraposant-lo al joc de daus (prohibit per l'església), com a joc sense pecat juntament amb altres com el palet, el dard i la ballesta, ja que les habilitats que s'aprenien eren útils per a *"exercir armes a defensió de la cosa pública"*.

La omnipresència i popularitat del joc queda ben demostrada per la gran quantitat de contínues prohibicions que va patir, des de finals del segle XIV. El 14 de juny de 1391 el Jurats de la Ciutat de València van prohibir el joc amb aquestos termes:

"Del joch de pilota. - Ara ojats que us fan saber los honrats justicies, jurats e prohoms consellers de la Ciutat que el Consell daquela per ço car per ocasio dels jochs deus escrit se seguien diverses blasfemies en offensa de Nostre Senyor Deu e del sants e diverses inyuries de paraula e fet a les gents anants e stants per los carrers e plaçes de la Ciutat ha novellament establet e vedat que alcuna persona o estranya de qualsevol estament, condició o ley sia de edat de deu anys a ensus no gos ne presumexca jugar dyins los murs de la dita ciutat a jochs de pilota arruladiça sots pena de XX morabatins dor per cascuna vegada que contrafara. E se sera algu que la dita pena pagar no puxa sera mes en presó e correrà la Ciudad ab açot sens tota gracia e remey".

Aquesta prohibició no va ser ben rebuda pels ciutadans aficionats, tant i així que, es van produir aldarulls, per la qual cosa van informar el representant del rei i li van demanar que concedira als Jurats la potestat d'expulsar de la ciutat els rebels.

Altres ciutats com Castelló, Gandia, Alcoi, també van publicar edictes prohibint el joc de pilota, degut a que segons es considerava en aquella època, els jocs afavorien les despeses desmesurades i en ocasions les ofenses i disputes. Però el joc de pilota va continuar omplint carrers i places amb tot el que això representava. El joc de pilota continuava estenent-se per tots els regnes peninsulars incloent, és clar, el conjunt de la Corona d'Aragó, com bé ens ho remarquen les continuades prohibicions que des del 1450 sofrí a la ciutat mallorquina de Sóller, on els jurats sol·licitaven al governador que extirpara el joc de pilota *"per causa del qual se seguex gran destrucció, zizanyes, discòrdias, desconjunts e altres inconveniències en la dita vila e entre los habitants de aquella"*. En canvi, en les *Ordinacions de la vila de Tarrassa*, del segle XVI, es manava que, per tal de guardar les festes anyals, mentre se digueren les vespres no era permés cap joc *"sinó que hi hagués forasters que volguessen jugar a Joch Privilegiat y Real que es la pilota"*, la qual cosa potser volia dir que la vila tenia la facultat d'arrendar-lo per prerrogativa concedida per la corona.

Durant el segle XV el joc de pilota s'expandí per tot l'antic Regne de València, on era practicat per totes les classes socials, des dels nobles als menestrals. Però, al mateix temps encetava un camí ple de dificultats degut a les ordres privatives. Ara bé, estava tan estés i era tan popular, que no s'aconseguien els efectes desitjats, per la qual cosa periòdicament els pregones seguien comminant els jugadors a abandonar el joc. Aquesta circumstància es repetia en cada ciutat del regne i les prevencions que s'adoptaren foren similars, així com els exigus resultats que n'obtingueren. Per exemple l'honorable consell de la vila de Castelló *"per bé, profit e utilitat de la cosa pública, com sie vist per speriència que es maestra de les coses quel joch de pilota és fort dapnós als vehins e habitants de dita vila"*, per tal de preservar-los *"dels dits dapnatges e de scàndells e perills"* prohibia jugar no sols al nucli urbà, sinó també al terme, fóra de manera manifesta o amagada.

A Gandia, el duc Alfons el Jove dictà una provisió contra les bandositats, vagabunds i jugadors, en el mateix sentit: *"que dins los murs de la dita vila ne en la Vilanova nul hom de quasevol estament e condició sia no gos o presumexca jugar a ningun joch de pilota"*, aparellant el joc de pilota a jocs de daus com la gresca, o a jocs de naips més propis de tafurs, i es gratificava la delació.

Fins i tot, el joc de pilota arriba a veure's reflectit en diversos textos dels escriptors del segle d'or de les lletres valencianes. Per exemple, el protagonista de la novel·la cavalleresca anònima *Curial e Güelfa*, el dia que no s'entrenava per a combatre a cavall, *"jugava pilota davant lo palau"* i era per la seua enamorada *"contínuament mirat e vist"*. Jaume Gassull, representant de l'Escola Satírica Valenciana, aprofitava les alternatives d'una partida per tal d'il·lustrar metafòricament, en *Lo somni de Joan Joan*, l'animat debat femení sobre qui eren més mereixedors de l'amor, els jóvens o els vells. L'abadessa sor Isabel de Villena, en la *Vita Christi*, narra els vituperis que sofrí Jesús durant la passió quan, ferit i nu, intentava recuperar la seua vestimenta mentre *"aquells rapaços e gentegaça"* li la prenien *"e feyen ne una pilota"* que llançaven tant lluny com podien.

El joc de pilota era també el preferit de la noblesa. A l'agost de 1493 Joan de Borja, segon duc de Gandia i fill del papa Alexandre VI, deixa Roma i es trasllada a Barcelona per esposar-se amb Maria Enríquez, cosina de Ferran el Catòlic, vídua verge del seu germà Pere Lluís, que no havia pogut consumir el matrimoni per la curta edat de la seua promesa. Venia carregat d'objectes preciosos i riques teles, com reflectix el minuciós inventari que es realitzà, on figura un perfumador redó *"com a pilota de vent"*. Entre els consells que Roderic de Borja adreçà al seu fill, que sols comptava disset anys, hi havia que fóra sobri i auster, que no jugara a daus, que no eixira de nit, ni anara amb dones, i que menjara i dormira sempre que poguera amb la duquessa, amb qui urgia que completara el que el seu germà havia deixat pendent. Però, segons les notícies que enviaren a Roma els hòmens de confiança del pontífex, sembla que el duc Joan feia tot just el contrari, a més d'anar a matar cans i gats per la nit, cosa que li reportà dures reprensions paternes. Per tal de tranquil·litzar el successor de sant Pere, Joan Artés, criat del duc, li escrivia una lletra el 19 de novembre, ja des de València, en què li feia saber que el seu fill, *"fatigat de jugar a pilota ab lo il·lustríssimo senyor príncep, y de anar a caça"*, es limitava a fer un breu passeig després de sopar.

Durant el segle XVI les constants prohibicions de jugar al carrer afavorirà la creació de nombrosos trinquets. En aquesta centúria a la ciutat de València les famílies nobles no patien la prescripció del joc de pilota, ja que ho feien en els trinquets particulars que s'havien fet construir. Durant el segle XVI tenim documentats el del Miracle, també dit dels Cavallers, propietat dels Montagut; el de Centelles, el d'En Ciurana, el de mossèn Olcina, el dels Massó o dels Pions, i el de mossèn Sanç, tots ells, cognoms il·lustres de la ciutat. La resta de la gent, si volia evitar els problemes del joc al carrer, podia acudir a algun trinet popular com el del Trabuquet, probablement conegut abans pel nom de trinet del Bordell dels Negres; el de Na Segarra, també denominat trinet de la Morera, o el de Faigs.

L'omnipresència del joc de pilota podia arribar a fer creure que era exclusivament valencià. Cosa que es desprèn del diàleg de l'humanista Joan Lluís Vives, on es compara el joc de pilota a França i a València i ens dona detalls del tipus de pilota que s'usaven, a França solien ser de pell de gos, motiu pel qual la seua duresa era molt major que en terres valencianes, on encara s'usaven les pilotes denominades de vent. Tres són els cavallers, Centelles, Borja i Cabanilles, que passejant pels carreres de València raonen entre ells.

- "Borja: Que n'hi ha a França de jochs públics, com los nostres?
Centelles: De tota França no'n puch parlar. A París, en fet de jochs públics no hi ha; de privats, n'hi ha molts...
Borja: Jugar igual que per aquí?
Centelles: No hi ha gayre diferència...
Cavanilles: A França y a Bèlgica jagan sobre paviments enrajolats plans y llisos.
Borja: Ab quina mena de pilotes jagan?
Centelles: Casi may ab pilotes de vent, com aquí, sino ab unes pilotes una mica més petites, y molt més dures, de cuyro blanc. La borra ho és com en les vostres de pellussa de drap, és de pel de goç y per tal motiu, jagan rarament ab la palma de la mà.
Borja: Donchs com percuteixen la pilota? ab lo puny? com en les de vent?
Centelles: No, ab una pala.
Borja: Feta de fil?

Centelles: *Teixida ab cordes de budells, com són ordinàriament les sextes de la guitarra. Limitan lo camp del joch per medi d'una corda tesa, y per tot lo demás jagan com aquí. Tirar la pilota més ençà de la corda, és falta. Los bàndols són dos; los nombres, quatre, quince, trenta y quaranta cich, y son ventges los d'igualarse a dos o a tres punts. La victoria pot ser doble guanyant la ratlla y'l joch. La pilota's torna de voleda o del primer bot y com de rebot ja no porta força, se fa una ratlla hont s'es tornada."*

Joan Lluís Vives en un altre diàleg, *Leges ludi*, a més de il·lustrar-nos sobre el joc de pilota com a esbargiment noble i les regles que s'empraven, ens indica l'actitud que s'havia de tenir. S'havia de jugar per recrear l'ànima; qualsevol altra forma seria vici. Els companys havien de ser jovials i cortesos per allunyar baralles i blasfèmies. Havia de ser un joc ben entés tant pels que el practiquen com pels espectadors, i que no depenguera tant de la sort com de l'experiència i el saber. Les travesses havien de ser moderades, de tal manera que augmentara l'interés sense que, en el cas de perdre, se sofrira turment. S'havia de practicar

amb una disposició d'ànim tal, que la derrota no causara tristesa ni comportara maldir dels companys ni del públic present, i, si es guanyava, no s'havia de mostrar supèrbia ni enutjar els altres amb bromes. No s'havia de posar Déu per testimoni. Calia recordar, així mateix, que els espectadors són com els jutges del joc i s'havia d'acceptar sense discussió la sentència que emeteren. I finalment, s'havia de jugar solament fins que es tinguera l'ànim renovat per tal de tornar al treball i als assumptes seriosos.

Algunes de les recomanacions, aplicades al joc de pilota, han continuat acomplint-se fins avui, tals com la cavallerositat, l'elegància en la victòria i la derrota; el judici inapel·lable del públic en cas de dubte... Però no sempre era fàcil seguir-les.

A pesar de la diversitat d'entrebancs, el joc de pilota prosseguia en plena expansió. L'any 1569 el *Llibre de Consells* de la ciutat d'Alcoi descriu una situació en què *"los jochs de pilota se continuen y se ussen en demesia de tal manera que a penes se pot passar per los carrers"* amb l'afegit de la calor estiuenca que propiciava les malalties. Tot plegat decidí als jurats a vedar el joc de la pilota en tots els carrers de la vila fins al setembre vinent, excepte a la llotja de la plaça.

A Alacant s'obria un trinet als afores de la vila vella, on jugaven els aficionats de les classes benestants.

I no sols s'esbargien els cristians. Els moriscos es vanagloriaven, segons Aznar Cardona, de *"baylones, jugadores de pelota, tiradores de bola y del canto y corredores de toros y de otros hechos semejantes de gañanes"*. Per exemple, Ferran Garcia-Oliver conta que l'abat de Santa Maria de Valldigna s'asseia a la porta del monestir per vore partides de pilota entre els moriscos de la Xara i els cristians de Simat. I al terme de Relleu hi ha un paratge denominat Trinet dels Moros.

Al llarg del s. XVII no menguà l'afició a la pràctica del joc entre els valencians, i en algunes ocasions fou motiu de greus litigis. Però el seu predomini es va mantenir sobre altres activitats lúdiques entre tots els estaments socials, tant al carrer com als trinquets. Als camperols se'ls prohibia el joc en el carrer i els dies de faena mentre que als bandolers que a l'igual que els senyors tenien temps de sobra i diners disfrutaven quan volien.

El 2 d'agost de 1618 el duc de Gandia, Carles Francesc de Borja, envià unes instruccions generals als seus batles, ente ells

el de Bellreguard, en les quals s'inclou la prohibició de jugar a pilota els dies faeners i mentre es poguera treballar al camp *"tanto por lo que dexan de trabajar como per el mal exemplo que se da"*. Ell i la seua família, en canvi, no tenien cap impediment. Són nombrosos els testimonis que apunten cap a la popularitat del joc entre els bandolers catalans i valencians del barroc. Així, de Joan Serrallonga, el famós bandoler català, es diu que, si es va tirar a la muntanya, va ser *«sobre detindre potser / una pilota...»*. I l'escena, siga o no certa, presenta tots els ingredients per a considerar-la, almenys, versemblant: mentre Serrallonga i Fèlix Torrellas juguen, una disputa entre ambdós ocasiona la mort del segon, amb la qual cosa Serrallonga fuig a la muntanya i es fa bandoler. Un document valencià de 1678 explica que a Mira-rosa, a la Marina, en un carrer on hi havia una creu de fusta, *«fonch vista jugar a pilota una quadrilla de més de vint hòmens [...] en forma y trache de bandolers»*. Tal vegada, els diners fàcils de les apostes li donava gran popularitat a aquest esport entre aquells grups socials.

Però hem de recordar que el joc de pilota seguia practicant-se a la cort reial. Diuen que a les acaballes del segle XVI, Felip III, que encara era príncep, visità Xàbia acompanyat pel marquès de Dénia, i, en el transcurs d'una partida de pilota en què participava, demanà al públic per una pilota incerta i ningú no gosà opinar, cohibits per la rellevància del personatge. Sols Antoni Banyuls, un criat del marquès, trencà el silenci: *"Altesa, vós no teniu cap falta, però la pilota que heu jugat, sí"*. I diu la llegenda que, impressionat per tan hàbil resposta, se l'endugué a la cort. En realitat devia ser un servent de confiança del marquès, que el posà al servici de l'hereu de la corona. Banyuls sabé guanyar-se la voluntat del seu nou senyor que, en pujar al tron el mantingué al seu costat. Al cap dels anys tornà a la Xàbia nadiua, des d'on establí una interessant relació epistolar amb personatges de la cort als qui tractava amb gran familiaritat. En una d'aquelles missives, concretament en la dirigida al marquès de Dénia el 14 d'abril de 1651, afirma: *"Los Reyes me han hecho honra de darme cavallerías y noblezas y varas reales, que me alcanzó su agüelo de S. E. por mi lealtat y mis servicios"*. Una de les regalies que obtingué guarda relació precisament en l'ocasió en què conegué el futur rei. Es tractava de la facultat d'aprofitar-se dels beneficis que generaven alguns jocs, entre els quals es trobava el joc de pilota

als trinquets de la ciutat de València. Felip III li la concedí per reial privilegi signat a l'Escorial el 6 d'agost de 1616. Ell la vengué a l'Hospital de València per 1.659 lliures el 30 de setembre de 1633.

A partir d'aquest moment el beneficis derivats del joc de pilota –i també de les corregudes de bous i del teatre- passaren a ser monopoli d'institucions benèfiques i religioses que començaren arrendar els trinquets i així cobrar-ne el beneficis.

Al llarg del s. XVIII la popularitat del joc continuà sense decaure per tot arreu del territori valencià i prova d'açò de manera indirecta és el seu reflex en obretes literàries de l'època mentre que de manera directa continuaven les prohibicions i, el més significatiu, la construcció de nous trinquets sota l'explotació de convents, parròquies i hospitals. Els trinquets des de finals del segle XVII no sols servien per a possibilitar el joc de pilota, que estava prohibit al carrer, sinó que servia per a sostenir les despeses de convents i hospitals. Els titulars d'aquestes institucions arrendaven els trinquets en subhasta pública, la qual cosa va afavorir l'augment del nombre de trinquets.

Però l'aparició de nous tipus d'entreteniments faran que el joc de pilota vaja desapareixent en llocs com Catalunya, Castella, Aragó, Balears ... A casa nostra la situació és diferent, les prohibicions del joc al carrer no afecta al joc al trinquet, que manté la seua força, al llarg del temps, i és practicat per la noblesa més influent en els trinquets de la ciutat de València que va arribar a tenir-ne més de quinze.

Els primers documents escrits referents al joc de la pilota a Bellreguard, es remunten al segle XVII

Els primers documents escrits referents al joc de la pilota a Bellreguard, es remunten al segle XVII, i es tracta de protocols notariais en els quals l'actual carrer sant Josep es denomina “carrer de pilota”. En algunes escriptures parla del “carrer del joc de la pilota ” o “el carrer del trinquet de pilota”. En el “capbreu” de 1696, apareixen els noms dels amos de les cases que havien en el “carrer de la pilota”. Amb el nom de “carrer del trinquet de la pilota”, apareix en escriptures notariais entre els anys 1746 i 1813. Aquestes nombroses referències demostren clarament que al carrer Sant Josep es jugava a pilota

i que existia un trinquet en el mateix carrer. Per testimonis presos per Joan A. Torres, l'any 1960, a Camilo Pérez Molió i Jose Maria Carbonell (Peretó), ambdós de 86 anys en eixe moment, parlant sobre el joc de la pilota al poble, afirmaven que abans del trinquet del senyor Fernando hi havia hagut un altre , però no van saber especificar la seua situació.

Durant el segle XVIII, els jocs de la pilota són prohibits en nombroses ocasions, “que qualsevol que es trobe jugant al joc de la pilota, pels carrers, on hi ha fanals, se'l castigarà amb tres dies de presó i multa de deu reals de velló”. A partir de mitjan del segle es va deixar de jugar les partides al carrer Sant Josep i va deixar d'anomenar-se carrer de la pilota. El joc de pilota es va desplaçar al carrer Major que, per ser més llarg i ample, era més adequat per a la modalitat de llargues. El traure, sempre es realitzava des de la frontera de casa Franco Borrás i la major part d'espectadors es posaven a la carretera i a la plaça.

A mitjan segle XIX els anglesos inventen el tennis a partir del joc de pilota i incorporen la raqueta, un instrument derivat de la pala o la cistella que empraven els francesos per a protegir sumàriament les mans, del seu origen pràcticament sols ens resta el sistema de puntuació, aquesta competència directa amb la pilota a mà agreujarà el seu abandonament.

En aquesta mateixa època els bascos deixen de jugar cara a cara per a fer rebotar la pilota contra un frontó, abandonen els tradicionals i homologables *rebote i juego largo* per a practicar *cesta y pala*, amb la qual cosa els valencians, sense cap intencionalitat per part nostra, esdevenim l'únic poble de tot el continent on perdura la genuïna tradició de l'esport de la pilota, que passa a ser coneguda com pilota valenciana. Pilota Valenciana i en valencià ja que els primers a abandonar el vaixell seran els nobles, que ja manifesten arran de la guerra de Successió una forta tendència a castellanitzar-se, que deserten com a jugadors i també com a espectadors. El poble pla, les classes populars, agafaran el testimoni, és aquest el moment de màxima esplendor del nostre esport, que enorgulleix els practicants i l'afició, que se senten depositaris d'una tradició mil·lenària, les llargues i el raspall.

Durant el segle XIX es produeix un gran auge de la pilota valenciana. Es multiplica la construcció de trinquets per tota la geografia valenciana. Sols a la ciutat d'Alacant se n'obriren cinc.

A la ciutat industrial d'Alcoi s'inaugurà l'any 1863 el del carreró de la Cova Santa, que tingué com a arrendatari el famós jugador Vicent Sapiña “Bota”. Estava obert de 7 del matí a 8 de la vesprada, se suposa que en les estacions de més hores de llum. Constava de tres galeries cobertes i anunciava abonaments mensuals. A Dénia, arrambat a les muralles del castell, s'obrí l'any 1874 el de Vista Alegre, avui gojosament recuperat. A Xàbia també s'aprofità la muralla per bastir-ne un. A Gandia es reedificà el que havia estat recolzat a la muralla nord, que tornà a desaparèixer en enderrocar-la, però en els darrers anys del segle se n'obriren dos quasi consecutivament. A Castelló probablement són també del segle XIX el trinquet de Baix, situat al carrer Governador, i el de Dalt o de l'Hospital. A València també inauguraren cinc trinquets entre els quals destaca el del carrer Pelai, que obrí les portes el 20 d'agost de 1868 i que avui és considerat la catedral de la pilota valenciana. Segons Lluís Tramoyeres, en tots es jugava a l'estil del país, és a dir a llargues, amb pilota de vaqueta i guant de cuir. La corda divisòria es degué introduir en el tombant del segle.

També el joc al carrer assolí el seu apogeu amb partides i desafiaments memorables com alguns de què es feu eco la premsa. La premsa escrita comença a ser l'altaveu d'aquest esport tan popular i ens demostra la gran atracció que l'afició sentia pels jugadors. Especial menció mereix la crònica del Diario Mercantil Valenciano del 18 de desembre de 1849 de la partida que s'organitzà entre jugadors del marge esquerre i dret del Xúquer, celebrada a Benifaió d'Espioca la segona quinzena de desembre 1849:

Foto antiga de l'arxiu del Trinquet de la Vall de Tavernes. En ella apareixen jugadors de final del segle XIX.

“Días pasados se efectuó en el pueblo de Benifaió de Espioca una de las famosas partidas de pelota que forman época en los pueblos de nuestro antiguo reino por el empeño que se muestran en ellas y la fama de los jugadores. Sabidas son las antiguas contiendas en este juego entre los dos territorios que divide el Júcar en reino de Valencia. Frecuentemente los jugadores de la derecha iban al terreno contrario a mostrar el brío de sus brazos en las calles y trinetes recibiendo en cambio iguales visitas de sus contrarios, ya con adversa, ya con próspera fortuna.

Desde la célebre partida de LLombay, que presidió el general Elio, ninguna ha llamado tanto la atención como la que vamos a contar. A consecuencia de una que se celebró el mes pasado en Benifayó, y que ganaron unos jugadores de la provincia de Alicante, se acalararon los ánimos y se propuso un formal desafío. Andaban disidentes los pareceres sobre el lugar de la contienda, pues cada parte quería que fuera en su terreno; por fin los de la izquierda del Júcar cuya mayor parte forma la provincia de Alicante, cedieron de su pretensión, señalándose para el efecto el mismo pueblo de Banifayó. Iban, pues, a combatir otra vez los descendientes de Roig de Alcoy y de Clarí con los de Nene y Bandera. Para los que conozcan las costumbres de nuestro pueblo es escusado decirles que monta era este suceso. Benifayó estaba inundado por más de cuatro mil almas de la Ribera, Vall de Albaida y de esta ciudad. Los jugadores eran los brazos de hierro de todo el reino. El honor de la derecha del Júcar lo sostenían Micalet de Ribarroja, Gregorio el Paler de Torrente y José de Benimamet conocido por Caragol; el de la izquierda lo mantenían Roque Soler de Penágila, Salvador Cremades de Bellreguard e Higinio Verdú vulgarmente el Zagal de Petrel; cada tanto representaba la enorme cantidad de diez duros. Antes de empezar la partida aconteció una desgracia a uno de los héroes que aguló mucho la fiesta. Al saltar el conocido por Penágila al medio de la calle se torció un pié, imposibilitándose un tanto para la justa. Esta se prepara con orden admirable, la calle estaba despejada enteramente y guardada por miñones y guardias civiles, y en las ventanas y tejados apiñada la multitud. Esta se hallaba dividida con ese empeño que se toma siempre en este juego. Su indisputable destreza y la recomendación de ser paisanos abogaba mucho por los de la derecha, pero el brío que mostraban los forasteros, el ver a uno de ellos casi inútil y la extremada juventud del de Petrel, que contrastaba con su prodigioso brazo,

Targeta postal Sax. Partida de pilota, 1900. Autor: desconegut. Museu de la Pilota-Genovés

atraían la simpatía de todos. La ventaja se declaró muy pronto por los de la izquierda que a pesar de la desgracia del más célebre de ellos llegaron a ganar veinticuatro tantos a sus contrarios; estos recobraron el terreno perdido Hasta que no pudiendo ya moverse el de Penágila cesó el juego, ganando el partido de éste sesenta duros o seis tantos.

Concluida la batalla campal empezaron las guerrillas o partidas improvisadas. Por la tarde jugaron una Cremades y Petrel contra los dos hermanos Palers, ganando doce tantos los primeros, de los que se desquitaron al siguiente día sus contrarios. A estas se siguieron otras dos entre Cremades, uno de Alcoy y Barro de

Montaverner contra los Pelers e Isidro de Alboraya, ganando cada partido una.

Tal ha sido en resumen la función de que hablaran por mucho tiempo nuestros labradores. De una parte y de otra se han visto jugadas admirables, sobresaliendo entre todos los héroes de la fiesta el Zagal de Petrel que a los 19 años de edad mostraba un brío y destreza admirables.

Concluiremos con una observación. Por espacio de tres días se han visto juntas más de cuatro mil personas, agitadas en una pequeña población para presenciar un espectáculo inocente al par que interesante; cada jugada maestra, cada pelota lanzada con

brío, era saludada con estrepitosa gritería; ni una solo herida, ni el menor desorden, solo aplausos a los diestros y entusiasmo por los fuertes abrazos. Hemos visto con placer, no solo que la afición a este noble juego se mantiene viva, sino también que la autoridad lo protege con la fuerza pública."

El jugador bellreguardí Salvador Cremades Escrivà tenia 23 anys quan va jugar aquesta famosa partida i uns pocs mesos abans s'havia casat amb Salvadora Peiró. Va morir l'any 1882. Era el besavi de Mercedes i Abelardo Cremades Moscardó. Era un jove llaurador molt forçut i els vells del poble deien que tenia un braç molt fort.

Segons Recaredo Agulló i Victor Agulló, les comarques de la Marina i l'horta de Gandia han destacat sempre per ser bressol d'excel·lents jugadors com veiem quan es parla de la composició de moltes partides en què fa referència a jugadors d'estes comarques, i van mantindre una rivalitat enverinada per la supremacia de la pilota. Les partides entre jugadors d'ambdues poblacions, Dènia i Gandia, i comarques, van revestir en alguns moments una enorme rellevància. El diari El Mercantil Valenciano del dia 30 de noviembre de 1857, deia " El dia 4 del próximo mes de diciembre se efectuará en la ciudad de Denia una partida entre los famosos jugadores Jose Hueso conocido por *Caragol* y sus dos compañeros, contra el llamado Cremades y dos compañeros más, los tres de la huerta de Gandia." (Salvador Cremades, llavors ja tenia 31 anys). El mateix diari el 29 de gener de 1858, deia que Salvador Creamdes havia jugat altres partides

J. Bru Albiñana. *Joc de pilota a llargues*. 1881. Museu St. Puis V, València.

a Alborai i Paterna amb José hueso *Caragol* i Vicente Sapiña, *Bota*, contra tres de la província d'Alacant anomenats *Petit*, *Floquencio* i *Paulino*. Evaristo Morant ens conta que, " Salvador Cremades, jugant una individual contra el *Ric de la Marina*, sempre que li tocava trure, ho feia amb tant d'estil, destresa i força que sempre guanyava el quinze. Tenia un braç colosal i calibrava tan bé la pilota, practicant constantment aquest esport, que difícilment se li podia restar una pilota. Cremades, gaudia d'una constitució física a prova, de molta afecció, d'una lleugeresa sense comparació en el correr i saltar, una gran vista i rapidesa en les reaccions nervioses per a poder endevinar el lloc on la pilota havia d'anar a parar, segons la forma de pegar-li el jugador contrari, per aixó al restar, tornava moltes pilotes per fortes que anaren. Tanta va ser La seua fama, que els aficcionats a aquest esport van celebrar a Simat de Valldigna en 1952 el centenari de la seua actuació amb un dinar de confraternització pelotari, que va ser digna de ser publicada en les columnes del diari Deportes de Valencia.

Don Vicente Cremades "*El Blanquet*" en un article en el rograma de fiestas de Bellreguard diu sobre Salvador Cremades "Este mag de la pilota, va córrer, jugant, molts pobles de les províncies de València i Alacant i en una partida que va jugar en Alberic, dins de una pilota de vaqueta li van posar una bola de plom per a desfer-li la mà".

Sens dubte, Salvador Cremades ha estat el millor pilotari en la història del nostre poble.

En les Memòries de D. Evaristo podem llegir que pels anys 1855 al 1857 hi va haver grans competicions en Bellreguard, com *Roget de Penàgila* contra Salvador Cremades; *Bota* contra *Petrel*. També jugaven dos contra dos, tes contra tres, etc. Entre d'altres el tio Silvestre Salort i Quico Rabat contra els germans Pep i Quico del Ministre, tots de Bellreguard; Rumbes, Llanera i Bota contra Petrel, Quico Rabat i Salort. Es treia a banca des de la casa de Salvador Camarena i havia alguns jugadors que trien tan fort que arribava la pilota a la Casa Consistorial, pero hi havia altres que al restar, la tornaven amb tanta força que agafada a l'aire, anava a parar al forn, avui la farmacia Cremades. Arribava a tant aquesta lluita esportiva que junt amb la fama de alguns pelotaris feia que vinguera al nostre poble, molta gent aficionada de la Marina, de la Valldigna, de la Vall d'Albaida i en especial dels

Partida de llargues. Murla, 1964.
Autor: desconegut

pobles de l'Horta, no sols a gaudir de les partides, sinó també a creuar bastants i importants travesses en metàl·lic”.

La fama que havia aconseguit Cremades, havia convertit a Bellreguard en la capital de la pilota de la Safor durant els anys 1850 i 1890, jugant-se partides entre els més famosos pilotaris de la província de València i Alacant, i especialment de jugadors de la Marina.

Una altra partida important fou la disputada a Ondara el 26 de novembre de 1880 entre jugadors de la Marina i de la Safor en la qual s'arribaren a travessar 60.000 rals, una suma extraordinària per a l'època. O la jugada a Alcoi el 27 d'abril de 1894 com a un acte important de les festes de Sant Jordi, en què s'acararen Nelet de Murla, Daniel de Murla i Juliet d'Ondara, contra Jaume de Petrer, el Barberet de Beniarbeig i Angelino de Benigembla. Com hem pogut comprovar, les procedències dels jugadors conformen un bell mosaic de la geografia valenciana.

Els pilotaris famosos eren reclamats en viles i ciutats per a les fires i les festes patronals, o per a partides de rivalitat, que immediatament generaven una gran expectació. La seua popularitat arribà fins al punt que els escriptors folkloristes de l'època els esmenten en els seu escrits. La premsa satírica valenciana en va plena d'escrits al·lusius al joc de pilota i els pilotaris. Cap a finals de segle s'inicià una evolució sociològica que acabà afectant seriosament el futur del joc de pilota. Es tracta d'un cert menyspreu de la burgesia de la Restauració, que paral·lelament encetava el procés de substitució lingüística a favor del castellà, cap a un joc que consideraven rústec i contrari a la modernitat. L'actitud de la classe dominant valenciana, tan contrària a la de la burgesia basca, que expandí fins i tot internacionalment les seues modalitats de joc acabades d'estrenar, influí poderosament en el prestigi social del joc de pilota valenciana i la seua possible difusió.

Ens podem fixar, per exemple, en el cas de Gandia, que, a partir de 1881 amb l'enderroc de les muralles, l'eixample de la ciutat, el ferrocarril a vapor, l'Exposició Regional i l'edició de premsa pròpia, s'obria a la modernitat i al progrés. El joc

José Vte. Riera, *Nel de Murla*

de pilota hi hagué de suportar una sèrie de prohibicions promulgades amb crides públiques i remarcades en les ordenances municipals de policia urbana publicades l'any 1882. Es vedava qualsevol joc de xiquets que causara perjudici a carrers i passeigs, arbres, parets, portes, vidrieres i fanals de l'enllumenat. Així mateix, les carreres susceptibles de molestar els vianants, les paraules indecoroses, les baralles i les harques, la solta de petards i coets i, explícitament, els jocs

de la tonya i el de pilota. El primer setmanari gandià, *El Litoral*, col·laborava decididament en l'animadversió cap a un joc que semblava voler eradicar. No sols reclamaven la intervenció de la policia municipal a la plaça del Palau, que *“algunos niños y aun menos niños”* convertien en trinquet amb perill dels transeünts i els residents, a banda dels crits i la gatzara; o al carrer de la Llimera, on habitualment a la una del migdia s'entretenien *“unos chicos grandes”* jugant a la pilota i molestant el veïnat, sinó que, a més, feien campanya perquè l'Ajuntament, tan propici a les reformes urbanes, venguera el trinquet de pilota existent al costat de la porta de València, *“que para nada aprovecha, ya que además que se vendería como solares a muy buen precio, se hermosearía mucho Gandía si allí se edificara”*. El text és d'agost de 1881. El trinquet es venia el maig de l'any següent.

Però era un moment en què les bones partides congregaven gent no sols de la comarca de la Safor, que comptava més de 50.000 ànimes, sinó també de les comarques veïnes. Així la demanda provocà que, a finals de 1897, Miquel Peiró Fuster obrira un trinquet a la vora de la carretera d'Albaida; i l'any següent, Salvador Llorens Garcia, un altre entre una fàbrica de gel i la senda de València, fitant amb les instal·lacions del ferrocarril, motiu pel qual es denominà trinquet de l'Estació. I d'altra banda començaren a construir-se'n en altres municipis veïns. Per exemple a Bellreguard, ja que tant va créixer l'afició entre els jóvens de Bellreguard, amb l'admiració que sentien per el jugador Salvador Cremades, que l'advocat Fernando Bosch, va decidir construir un trinquet l'any 1898.

Tal com es descriu en la primera biografia del nostre paísà el capellà Vicente Cremades Marco, conegut com a jugador de pilota amb el nom de *El Blanquet*, a principis del segle XX el joc de pilota, malgrat els entrebancs i les prohibicions, es trobava escampat per totes les comarques valencianes, es continuava jugant a la pilota en les seues diverses modalitats, s’havia ensenyorit dels carrers i era un acte destacat de les festes majors. Els desafiaments entre els jugadors més destres de pobles veïns il·lusionaven la gent, que els comentava animadament i acudia amatent per tal de viure l’emoció de l’esdeveniment i travessar alguns duros. El període que va des de mitjan segle XIX fins a mitjan segle XX el podríem anomenar l’edat d’or de la pilota valenciana al poble.

La força de la pilota ompli tots els espais arribant a tot tipus de manifestació. Disposem d’abundants testimonis dels periòdics i fulletons satírics de l’època. Josep Bru pinta El joc de pilota, Ignasi Pinazo esculpeix *El saque*. La pilota és motiu literari de l’època, tant en poesia com en narració o en teatre. Per tot arreu de la geografia valenciana proliferen els trinquets que omplien de satisfacció a l’afició.

Trinquet de Bellreguard. 1900.

Bellreguard no podia començar millor el segle XX, el dia 30 de maig de 1900 es va inaugurar el trinquet que s’havia començat a construir l’any 1898 gràcies al señor Ferran Bosch, ric advocat i veí del poble, havia decidit construir en una finca de la seua propietat darrere de sa casa⁵.

A Gandia, després de cinc segles dictant ordres contra el joc de pilota, l’esport valencià per excel·lència continuava ben viu. En les festes patronals solien organitzar grans partides, tant als trinquets com al carrer. L’any 1904 se n’anunciava una d’espectacular al trinquet Nou en què *“jugarán los más diestros pelotaris, conocidos en Valencia y todo el Reino”*. L’any 1915, es disputaren al carrer Duc Carles de Borja. L’any 1927 hi hagueren vibrants desafius al carrer Vallier-Pellers. I quan desaparegueren els dos trinquets antics, se n’obrí un altre, l’any 1936, que fou col·lectivitzat durant la guerra. Aquell trinquet, anomenat Vell, coexistí fins a 1988 amb el del Zurdo, inaugurat el 16 de maig de 1952, considerat avui el segon en importància de tot el país després del Pelai de València capital.

En el primer terç del segle XX la pilota s’havia introduït tant en la societat valenciana que no existia cap festa de poble en què no estiguera inclòs en el programa, un dia on es celebrara partides de pilota. Però, a mitjà termini, començà a parèixer un perill més temible que les prohibicions, entrava en conflicte amb un esport alié (el futbol), mancat dels antics elements de relació amb l’entorn, però que esdevindria ben prompte espectacle de masses. A més tot el poder estructural de la premsa, la ràdio i la publicitat es decantaren primordialment al servei del nou esport mentre que el joc de pilota s’eclipsava a les ciutats, tot i que encara lluia als pobles, a pesar que vivia absolutament desprotegit.

A partir dels anys quaranta es comença a notar un fort canvi en la pràctica del joc. La nova situació política que es dona en l’Estat repercuteix en el joc, però els canvis més profunds es donen en els anys seixanta. Diversos són els elements que influeixen en aquet descens de la pràctica del joc, fonamentalment en el carrer: els automòbils, els canvis de fisonomia dels carrers i la televisió. La massificació del trànsit rodat crea excessius problemes per a la

⁵ La casa del senyor Bosch estava situada a la carretera, la finca on està ‘Muebles San Vicente’ i el trinquet estava construït paral·lel a la carretera.

pràctica del joc. D’altra banda, els canvis que es van produïnt en els carrers, també constitueix un altre element que perjudicaran el joc. Els nous edificis, amb abundància de vidres, ornaments i fanals no l’afavoreixen i les partides de pilota molestaven als veïns, que les contemplaven com un perill. A causa d’estos dos fets, comença una campanya de prohibicions, tant per a afavorir el tràfic, com per a evitar les queixes dels veïns. A més d’aquestos dos obstacles físics, cal sumar un altre no menys important, els avanços tecnològics i la millora econòmica. Estos fets possibilitaran l’entrada de la televisió en les llars i amb això el coneixement d’altres esports, aspecte que també facilitarà e’abandó del joc de la Pilota.

El joc en estos anys es refugia en els trinquets on sobreviu a males penes. Es donen moments de crisi, sobretot per la falta de jugadors degut a la poca importància de les travesses.

Tot comença a canviar amb els aires de llibertat que va portar la Transició a la democràcia, i el retrobament del poble valencià amb la seua història i cultura. Açò ha sigut possible, entre altres coses, per un major suport institucional, unes autoritats federatives competents, les quals buscant una identitat pròpia es van separar de la federació estatal amb un àmbit molt gran i amb interessos excessivament diversos. La Federació de Pilota Valenciana es deslligà de l’Espanyola en 1985, cosa que permeté organitzar nombrosos tornejos oficials que incrementaren l’interés de les partides i van propiciar una major professionalització de l’esport. L’aparició de jugadors mítics que van fer que els valencians tornaren als trinquets i als carrers, d’una banda, i el fet que les noves institucions autonòmiques valencianes apostaren decididament per donar suport al nostre esport més emblemàtic, de l’altra, donaren l’espenta definitiva al redreçament del joc. Avui, la pilota té una presència important en la vida pública valenciana, arriba a més gent que mai a través de les retransmissions de partides per televisió i de les notícies que apareixen en els mitjans de comunicació escrits, es creen i es duen avant escoles de pilota on es formen els nostres pilotaris del futur i també està present en Internet a través de les pàgines dels clubs pilotaris i, especialment, de la pàgina oficial de la Federació de Pilota Valenciana. Per tot això, podem dir que actualment la pilota viu un període de recuperació que fa preveure un futur esperançador. El joc de la pilota ens ha llegat

tota una sèrie de termes i expressions propis i ben vius que han contribuït a enriquir la nostra llengua i que l’AVL ha volgut arreplegar i presentar amb el Vocabulari del Joc de Pilota, amb la intenció de contribuir així a consolidar en la nostra societat un esport que no sols forma part de la nostra cultura, sinó que ha esdevingut una de les senyes d’identitat que més ens ha identificat i ens identifica com a poble.

ASPECTES GENERALS DEL JOC DE LA PILOTA

En aquest capítol realitzarem un breu apropament a les diferents generalitats de les distintes modalitats de joc. Amb açò volem explicar les característiques que són comuns als distints tipus de jocs, així com realitzar una breu introducció necessària per a entendre un poc millor el context del que després explicarem segons cada modalitat.

GENERALITATS

El joc de la Pilota Valenciana és molt peculiar respecte a altres tipus d'esport, ja que, entre altres coses, el públic és un espectador de luxe, és a dir, la seua posició en el terreny de joc és molt pròxima als jugadors, fins a tal punt que en alguna de les modalitats la seua posició és dins del terreny de joc, formant part del mateix. Aquest detall tan peculiar és únic i provoca que fins i tot existesquen tàctiques de joc que busquen la interacció de la pilota amb el públic, segons la situació del joc rival en la partida. Aquesta particularitat provoca que l'espectador viu molt més intensament el joc, les sensacions i tensió de les partides, fins a tal punt que de vegades els mateixos espectadors s'han de protegir de les possibles pilotades.

Un altre detall a assenyalar és que les regles del joc a pesar de ser molt antic, no han variat molt en el temps. Per això, les mesures dels terrenys de joc estan mediatitzades pels pressupostos a invertir i per l'espai disponible, així com, segons el carrer del poble a utilitzar, com a pista de joc, tindrà unes característiques o altres. Però, poc a poc s'estan estandarditzant les mesures dels terrenys de joc (carrers, carrers artificials, trinquets), i el material de fabricació.

Pel que fa a la nomenclatura i vocabulari que s'utilitza normalment en aquest esport, és el típic del joc, i per descomptat, és en valencià.

EL JOC DE PILOTA I EL VALENCIÀ

La relació entre el joc de pilota i el valencià, com a dos facetes culturals importants dels valencians, han seguit al llarg de la història, com és lògic, trajectòries paral·leles. Aquest joc que va nèixer com a entreteniment dels cavallers, en la mesura que aquesta classe social va anar abandonat el joc de pilota i el poble pla el va fer seu, el valencià es va mantenir com a llengua identitària del poble i del joc. És per això que el valencià ha sigut i és la llengua pròpia i exclusiva del joc de pilota.

El joc de pilota constitueix, per tant, una bella manifestació cultural genuïna, sentida com a pròpia pels valencians, en la qual la relació entre poble, llengua i cultura es produeix amb una vigorosa normalitat que seria desitjable que s'expandira a altres àmbits comunicatius de la societat valenciana.

Per no fer ara i ací una exposició lingüística, sobrarà en què ens hi fixem en aquelles expressions que sempre es fonamenten en la realitat viscuda per cada poble: el refranys.

Ha perdut quinze. Quan una persona durant una qüestió determinada perd un avantatge del qual disposava.

No dóna mai un quinze per perdut. Es diu d'una persona combativa i valerosa.

Les partides es guanyen quan s'arreglen. En qualsevol negoci és important el moment de fer el tracte i fixar les condicions.

Si ve la pilota, volea. S'ha de traure profit d'un esdeveniment en el moment idoni, per tal com altrament la falta de decisió pot provocar que es perda l'ocasió.

El qui espera la pilota al bot es fot. La falta de resolució o l'excessiva tardança i preparació, poden, també, comportar els mateixos efectes negatius

De bot i volea. En les coses fetes amb la precipitació i falta de reflexió, les conseqüències poden esdevenir inesperades.

A estes hores pilotes noves. Quan alguna persona intenta reaccionar tardanament davant un fet quan les seues conseqüències ja són irreversibles.

Tot se'n va entre pilotes i marxadors. Quan els negocis no sempre van bé i els beneficis no són els esperats ja que són superats per les despeses, amb la qual cosa desapareixen els guanys, de la mateixa manera que en una partida de pilota, sobretot de carrer on se'n perdien moltes encalades, tot possible benefici quedava neutralitzat per l'alt cost de les pilotes i el jornal dels marxadors.

Té més faltes que una pilota. Quan la manera de ser d'una persona reuneix un cúmul de defectes.

Té un bon saque. Quan una persona gaudeix d'un bon apetit.

Li pot jugar per baix cama, li pot donar quinze i falta o pot jugar-li amb l'esquerra i de volea. Quan una persona es considera clarament superior a una altra i vol demostrar públicament eixa evidència

Per baix cama. Quan una persona té una gran facilitat per a una activitat, a causa de la seua experiència o de la seua destresa.

Té un bon bracet. Per referir-se a aquell qui té la virtut de ser molt segur.

Estar a dos i ratlla i la pilota encalada. Per a indicar la situació d'incertesa en què es troba un assumpte ja començat i que no pot continuar.

Com a mostra de la popularitat del nostre esport entre tots els sectors de la població valenciana, podem adduir, ja des del segle XV, algunes referències en sentit figurat, que indiquen la forta i primerenca interrelació del joc amb la societat que ha sabut conservar-lo i que avui el considera propi. Així, doncs, el valencià popular està amarat de referències al joc de pilota que confereixen to i color a la llengua, alhora que palesen una gran simbiosi, que ha perdurat al llarg dels temps, entre el poble, la seua llengua i una de les seues manifestacions culturals més genuïnes, esteses i unànimement assumides. Que ens servezca d'exemple l'arcaisme en el tractament personal de *cavallers* que es dóna entre el públic, el marxador i els jugadors. Sempre qualsevol reclamació, prec o salutació va precedit pel vocatiu *Cavallers!* Així, la partida s'inicia amb *Cavallers, va de bo!*, es demanarà al públic el veredict sobre una jugada amb *Cavallers, què ha sigut, falta o bona?* o es demanarà silenci o pas per a jugar una pilota amb *Cavallers, facen el favor!*

Els jugadors

Els participants en una partida de pilota reben el nom de *jugadors*. Una partida de pilota sempre es juga entre dos equips; ara bé, el nombre de jugadors de cada equip pot variar, segons cada partida o segons la modalitat practicada.

Noms dels jugadors segons la seua situació en el terreny de joc:

Al trinquet per dalt corda

Al trinquet, jugant a l'alt amb escala i corda, la partida estàndard està formada per dos equips de tres jugadors, els noms dels quals expressen la seua posició en el terreny de joc dins el seu equip: rest, mitger i punter. El jugador anomenat rest també rep altres noms com escaleter, puix que és ell qui fa l'escala jugant les pilotes caigudes d'escala, o restador. Eixe jugador

és qui, normalment, duu el pes de la partida. En una partida la primera tasca del rest és fer el dau, per això també se l'anomena el qui fa el dau; mentre que quan passa al camp contrari, és a dir, quan el seu equip no ferix, és ell qui ha de restar la pilota enviada pel qui fa el dau, per això el nom de rest. Immediatament davant del qui fa l'escala juga el mitger, jugador que com diu el seu nom és situat enmig del punter i del rest, i que té el seu colp important en la volea. Per la seua missió de parar les pilotes també se'l coneix per parador, però la principal funció seua és rematar les pilotes a la galeria o a la llotgeta, és a dir, acabar els quinze que bé ell mateix o el seu rest han preparat. El jugador que està situat més avant dels tres és el punter, també anomenat simplement punta. Les

seues missions són fer la punta i ferir, és a dir, defendre els blaus o lloses del trinquet més pròxims a la corda i posar la pilota en joc cada quinze; en eixe cas s'anomena feridor.

Altres combinacions

Encara que els esmentats fins ara són els components bàsics d'un equip, eixa situació no es dóna en massa ocasions. Molt sovint es juguen partides de tres jugadors per un equip contra dos de l'altre o de dos contra dos.

A l'equip de dos, les funcions de mitger i punter les realitza una mateixa persona que rep un dels dos noms segons la posició que millor defén en un equip de tres. Per altra banda, el punter

no sempre és l'encarregat de ferir. Pot ocórrer, quan un jugador molt hàbil fent la punta no estiga molt avesat a ferir, que a les seues partides participe un altre jugador que ferisca i s'assente —també es diu que ferix i no juga—, és a dir, que només participa en el moment de ferir. Això també pot succeir en els casos que juguen en parella, per tal de facilitar el joc al mitger-punter.

Així, doncs, podem deduir pel que acabem de dir que pot existir un quart jugador per equip que es dedica només a ferir, en el cas que el punter no siga molt destre en la ferida, o perquè així s'haja fixat en el moment del pacte.

A causa de les dimensions del trinquet no són molt freqüents les partides d'un contra un, *mà a mà*, més que en casos de *desafiaments*, sempre de molta importància de cara a la valoració professional d'un jugador. Tot i això, els jugadors de mà

a mà sempre tenen un jugador que els ferix i no juga, i que els ajuda i els diu com han de jugar la pilota, a l'alt, abans o després del rebot. En els últims temps, també s'han celebrat algunes partides immerses en tornejos en les quals només participen dos jugadors sense l'ajut de feridors. En tal cas, en lloc de ferir, l'escaleter es deixa caure la pilota des del primer escaló al dau per iniciar el quinze.

EL VESTUARI I LES PROTECCIONS DELS JUGADORS

El vestit tradicional dels jugadors professionals de pilota és totalment de blanc, pantalons llargs i samarreta blanca, en qualsevol modalitat. Cada equip es diferencia pel color de la faixa o la samarreta. Així tenim el de la faixa blava, que vol dir que en una partida, en igualtat de condicions, és el més jove, o

es considera que té menys experiència Però el darrers anys, en què s'han iniciat les retransmissions televisives, els jugadors han canviat la samarreta blanca per una roja o blava per facilitar-ne la diferenciació.

Els guants.

El guant és una peça fonamental de protecció. Està elaborat en pell de corder i no té dits, consta de dues peces, una cobreix el palmell de la mà i l'altra el dors de la mà amb l'objectiu de fixar-lo bé

El vestuari i les proteccions al raspall

En la modalitat de raspall el vestuari canvia. La diferència fonamental és que es juga amb pantalons curts i que la mà adopta una major protecció, ja que les raspades són molt més perilloses que no els colps a l'aire. S'utilitzen per a protegir les puntes dels dits, uns didals, que estan fets també de pell, però molt més dura que la del guants.

MANERES DE COLPEJAR LA PILOTA

En el transcurs d'una partida són moltes les possibilitats que un pilotaire té de pegar a la pilota. El jugador ha de tindre present tant les condicions en què ve la pilota, com quines són les seues intencions i a partir d'aquests dos aspectes el jugador utilitzarà una o altra manera de colpejar-la de tot un ventall de possibilitats que a continuació esmentem.

La volea: El colp que es dona a major altura. És el colp que es dona a la pilota abans que bote, amb el braç elevat, els peus fixats al sòl i el cos tirat enrere.

El bot de braç: És un colp que s'imprimeix a la pilota per dalt, com la volea, però quan la pilota ja ha pegat el primer bot i, especialment, quan la pilota després de botar fa un bot clar i alt.

La palma: És un colp que s'imprimeix a la pilota per baix, en el qual el jugador se situa enfront de la seua trajectòria, la colpeja amb la mà oberta, després de descriure un gir semicircular dins

un pla vertical. La jugada pot ser feta tant a l'aire com al bot, és a dir, abans o després de pegar el primer bot, i esdevé sobretot un colp defensiu.

La bragueta o butxaca: També es coneix com *sobaquillo*. És mou igual que en la palma, però ara amb la peculiaritat que es troba pegat al cos.

El manró: És un colp en el qual el jugador, de cara a la pilota, la colpeja després de descriure amb el braç un semicercle horitzontal i no vertical com a la palma.

El carxotet: Consisteix a pegar a la pilota de bot de braç quan la pilota s'ha elevat només uns centímetres del terra. Per això el jugador replega el braç en espiral, inclina exageradament el cos i colpeja la pilota en situació de desequilibri, per aconseguir un colp potent i tallant corda.

La caiguda d'escala: És una jugada important d'atac que es executa per el rest o l'escaler amb la qual finalitza el quinze amb facilitat.

El rebot: És la jugada que s'efectua quan l'escaler colpeja la pilota després de tocar la paret del rebot del trinquet. La pilota de rebot pot ser jugada de moltes maneres, però la forma més utilitzada és la de *bragueta*.

Colps de raspall

Al raspall s'utilitzen totes les formes de pegar a la pilota anteriors, a més de la raspada, que consisteix a pegar la pilota quan va rodant per terra, posant la mà exactament entre la pilota i el terra, amb la qual cosa es raspa realment la superfície del pis.

EL TRAURE I LA FERIDA

Estes dos són les accions amb les quals es pot posar una pilota en joc en cada quinze en les diferent modalitats conegudes. El jugador que practica el traure s'anomenarà *traedor*, però també *el que trau*; i el que practica la ferida, el *feridor*. Al traure, el jugador ha de colpejar la pilota, en ferir no, ja que el jugador llança la pilota, no la colpeja. Al ferir, la pilota s'ha de col·locar dins uns límits reduïts, el *quadre o el dau*, i de vegades també passar-la per dalt alguna altura, com és el cas de la galotxa o perxa. Així, doncs, traure és una acció de força, mentre que ferir és una jugada d'habilitat.

Claramunt busca una pilota entre els espectadors en una partida de galotxa.
Foto de Victoria García.

LES PILOTES

La pilota de vaqueta

La pilota de vaqueta és la més representativa de les homologades en la pràctica del joc de pilota valenciana, per la seua antiguitat i per la seua qualitat tècnica, esportiva i artesanal. Està formada per vuit triangles corbats de bescoll de la vaca cosits entre ells pel propi gruix, de manera que el fil no es pot veure una vegada tancada la pilota. Dins porta farciment de borra que ha estat ajustada fins a aconseguir el pes oficial. És veritablement una obra d'art. Artesans són els seus fabricants i es parla d'una tradició heretada de pares a fills, de secrets professionals gelosament guardats i que els piloters davant l'operació de fabricar una pilota, quan arriba la part més difícil i compromesa que és la del cosit, es tanquen per tal que ningú puga escorcollar com ho fan. Les pilotes reben el nom del poble de procedència, i així, per fer-se una idea, "la de Carcaixent", "la de Casinos", "la de Gandia", etc. Hui en dia, les més acreditades són les d'Álvarez de Carcaixent. És clar que les pilotes de vaqueta són cares, però formen part d'una tradició mil·lenària i no es fabriquen a cap altre lloc del món, (no com les pilotes d'altres esports, fabricades per les multinacionals als països tercermundistes, on els costen quatre duros, i venudes a un altíssim preu a les botigues dels països desenvolupats).

La pilota de badana

Com indica el seu nom són unes pilotes l'exterior de les quals és de pell de vedella; el seu interior és una borra ajustada i poden dur un petit centre de goma malgrat que això afecta el salt i l'assentament, per la qual cosa s'ha anat eliminant paulatinament el centre de goma. Foren usades tradicionalment al joc de carrer per tenir un preu més econòmic, i actualment són les indicades per a l'entrenament i la competició dels alevins, com també en la formació inicial en les escoles de pilota. Una altra característica és que és més blana, açò permet que la mà no patisca tant, sobretot per als jòvens i la gent que s'inicia, la qual cosa és un avanç, ja que, abans aquesta era una de les raons per la qual la gent abandonava, en els seus inicis, aquest esport. Aquestes pilotes no poden arribar a tindre la noblesa i altura en el bot de les de vaqueta, ni la rectitud en la trajectòria.

Pilotes de tec

És la utilitzada en la modalitat de Frontó. Està formada per un nucli de fusta sobre el qual es col·loca una capa de borra, lligant-ho tot amb fil de manera que estrenya i subjecte tot el conjunt, es folra finalment amb pell de cabra, tallada de la mateixa forma que en les pilotes de badana en forma de vuits, que s'adaptin i es cusen amb costura vista, a diferència de la pilota de vaqueta.

Els pesos oscil·len en funció de la categoria, segons l'edat i pot anar des de 36 grams en infantil, fins a 50 en adults. En el diàmetre succeeix el mateix.

1989. Aficionats bellreguardins al trinquet nou de Bellreguard.

EL PÚBLIC

La característica definitiva del públic del joc de pilota és la seua participació directa en el joc. En qualsevol modalitat que vulguem explicar veurem que el públic, amb la seua presència, ompli una part del terreny de joc, fins i tot en el trinquet. La zona ocupada pel públic és, en tots els casos, també zona de joc i, a més a més, en alguns casos zona estratègica.

Al carrer

En una partida de carrer el públic és qui marca els límits del terreny de joc. En una partida a llargues o de raspall, llevat de l'espai del traure, totes les altres zones poden ser ocupades per la gent. El públic que se situa darrere del rest i darrere del traure forma la *parada*. En altres modalitats com la galotxa o la perxa,

modalitats en què existeix un dau on cal col·locar la pilota, el públic no pot situar-se en eixe espai. En les modalitats amb corda, sobretot a la galotxa practicada modernament, també hi ha sota la corda els *banquets* on s'asseuen el marxador i els aficionats més entesos. El públic assisteix a les partides dempeus, amb cadires pròpies o bé mantenint-se aponats. Els llocs menys concorreguts són aquells que els espectadors consideren més perillosos. Es deixen, doncs, més buides aquelles zones més freqüentades per la pilota. Així i tot, com que el públic és un amagatall molt segur per als jugadors i els busquen freqüentment, l'espectador ha de participar en el joc. El públic s'ha de moure per tal de no rebre una pilotada o de no desviar-la i molestar un jugador i, sobretot, no ha de perdre mai la pilota de vista.

Al trinquet

Al trinquet, el públic ocupa, com és lògic, les zones dedicades especialment per a ell: les *galeries*, les frontals i les llargues, les *llotgetes*, els *banquets* situats sota la corda, els graons de l'escala de la part del rest, és a dir, la contrària a l'equip que fa el dau, i, excepcionalment, la part de l'escala del dau, en dies de molta gent. En tot cas, en partides de molta concurrència, es deixa el lloc necessari per a poder picar la pilota de la ferida en la muralla.

En les partides de raspall el públic ocupa tots els graons de l'escala, les galeries i les llotges però no se situa sota la corda per les característiques del joc.

El públic i les decisions

Tanmateix, tot i la presència física i participació del públic en el joc, el més important és la intervenció popular en les decisions d'una partida. En cas d'alguna jugada dubtosa, és el públic, en última instància, qui dictamina.

Davant d'una jugada conflictiva el pilotaire crida: *Demane!* o bé *Què ha sigut això, cavallers!* I si no el pilotaire, el marxador per tal d'assegurar-se, o per tal de confirmar el preguntat del jugador, diu: *Cavallers, falta o bona?* La decisió del públic és sempre inapel·lable, i poques vegades es creen problemes a causa del seu dictamen.

LA PUNTUACIÓ

La puntuació que s'utilitza és més o menys la mateixa per a totes les modalitats, i és molt semblant al tennis. Aquesta consisteix en el fet que cada punt és un *Quinze*, i la puntuació seria **15, 30, VAL i JOC**, i cada partida segons modalitat o situació es juga a un determinat nombre de jocs o, de vegades, també es juga a un determinat temps.

EL MARXADOR

Figura imprescindible amb el seu davantal de tela o de cuir amb butxaques, lligat a la cintura, on diposita els diners de les travesses durant la partida, es mou per tot el trinquet portant la puntuació d'una partida i cantant-ne el resultat. El marxador és un personatge imprescindible. És possiblement la figura més típica en el joc de la pilota. Gestionar les travesses del trinquet. Gràcies a ell el joc adopta un altre tipus de sentit, en la mesura que va acceptant les diferents travesses que durant el joc alguns espectadors realitzen.

El marxador adopta la seua màxima grandesa en els anomenats reptes que es realitzen, entre si, els diferents jugadors. Aquests consten d'unes regles o condicions predeterminades pels participants del mateix, i estan exempts d'incloure'ls dins de la competició tradicional. Assenyalar que quant millors són els jugadors i més difícil és el repte, les partides adopten major interès.

LES TRAVESSES

Amb la paraula *travessa* es coneixen al joc de pilota les apostes, és a dir, els diners jugats a favor o en contra d'un equip o altre, tant pel que fa al resultat final de la partida, com als seus resultats parcials. Les travesses gaudeixen al joc de pilota d'una gran importància i sempre han tingut molta rellevància, tant al carrer com al trinquet, però especialment al trinquet, on sempre han sigut un element important, i on la seua presència o absència ha configurat la fesomia del joc. En un partida de pilota els diners poden *travessar-se* de diferent maneres: en la corda, en la partida, en els iguals o en el quinze i en el joc.

INSTAL·LACIONS I MODALITATS

INSTAL·LACIONS I MODALITATS

EL CARRER

Una primera divisió dins del joc de pilota s'estableix entre les modalitats jugades al carrer i les jugades en un *trinquet*. Les modalitats al carrer són anteriors i sempre molt més extenses que les altres, perquè, entre altres coses, el trinquet suposa sempre un cert negoci, pagar entrada, lloguer, etc., mentre que al carrer podia jugar qualsevol. Com és ben sabut, "el carrer" és aquell espai d'un poble o ciutat que es troba delimitat per dues fileres de cases. Així, doncs, vist des del punt de vista d'una instal·lació per a la pràctica esportiva, distingirem entre:

Carrer natural

Carrer artificial

EL CARRER NATURAL

Com el seu propi nom indica, és qualsevol carrer en què tradicionalment s'haja jugat alguna modalitat de joc de carrer de pilota valenciana, i que, per tant, no té dimensions ni forma obligatòries. A aquest respecte, la Federació matisa que haurà de complir amb els mínims que exigisca el reglament específic de cada modalitat, assegurant la pràctica correcta del joc.

Partida de raspall. Benicolet, c. 1950. Autor: desconegut. Arxiu Pere Climent Bolinches

EL CARRER ARTIFICIAL

Com a conseqüència de les condicions urbanístiques de la vida moderna, actualment és molt difícil, en la majoria de les poblacions, utilitzar els carrers naturals; és per açò que ha sigut necessari acceptar i fins i tot potenciar la construcció de carrers artificials. Aquests carrers són pareguts a un trinquet però es construeixen en les seues parets laterals, finestres, balcons, voreres en el sòl, a semblança d'un carrer real. Hauran de complir les mesures mínimes que marca el reglament general i amb les específiques de cada una de les modalitats que en ella es practique; amb l'excepció de què en el moment d'aprovar aquest reglament estiguen ja construïdes i permeten la pràctica del joc amb un mínim de facilitat i de perfecció. És una recomanació prioritària de la Federació que en construir nous carrers artificials, independentment del compliment de les normes mínimes (per al nombre més gran possible de modalitats), se tinga atenció de dissenyar-les amb el màxim paregut al carrer natural en què tradicionalment s'haja jugat en la població referida, corregint les imperfeccions que la pràctica ha demostrat i mantenint les especificitats que les han distingit d'altres localitats.

Trinquet de Borbotó.

EL TRINQUET

El trinquet és un recinte tancat que s'utilitza per a la pràctica del joc de pilota. És un rectangle, on les quatre parets que el delimiten prenen part en el joc. Pot tindre de llarg entre els quaranta i els seixanta metres, i d'amplària entre els nou metres i els onze. Els dos murs més llargs tenen d'alçària aproximada l'equivalent a la citada amplària i reben el nom de muralles. Una de les característiques a destacar és que les quatre parets que delimiten l'espai de joc prenen part d'aquest, i que al seu torn reben un nom específic, denominant *muralles* a les parets més llargues o laterals, i *rebots*, a les més curtes. La primera característica del trinquet que el fa diferent de qualsevol altra instal·lació esportiva és la col·locació del públic, el qual pren part del joc ja que està ubicat dins del mateix espai. Els altres elements fonamentals són l'escala i el dau.

Abans que es construïren els primers trinquets, es jugava en el carrer i la gent es col·locava en qualsevol lloc prop de les línies limítrofes. Açò va crear un problema a l'hora de situar la gent dins del trinquet, solucionat amb la creació de l'*escala*. L'*escala* és una graderia situada en un dels costats del trinquet format per quatre escalons. Aprofiten perquè els espectadors hi pugen

seure a la zona del rest. (Al raspall els espectadors poden ocupar tota l'escala i sempre es considera parada la pilota que caiga damunt d'ella). La pilota, a la modalitat d'escala i corda, pot córrer per tota l'escala, està en l'aire. Només contarà els bots quan la pilota caiga a terra. El primer esglaó és més alt que els altres tres, amb una xicoteta inclinació cap a la pista per a assegurar la caiguda de la pilota. Els espectadors solen assuere's només a un dels costats, en la zona del rest, encara que en partides amb gran afluència de públic ocuparan ambdós costats.

El dau és un quadrilàter què es troba sota l'escala, i a dins es col·loca el jugador que "fa el dau". A la dreta del dau, matant l'angle que fa la muralla i la paret, hi ha una llotja, anomenada palquet de baix i de d'alt. Dins d'aquestes s'acomoden les autoritats i els aficionats de més pes. Altre lloc del trinquet on podem trobar aficionats de pes son les cadires i l'escala de la proximitat de la corda.

Damunt dels murs, a les parts superiors, estan les galeries: que seran quatre, dues llargues que coincideixen al llarg de les dues muralles, i dues curtes, que es troben en els fons del trinquet anomenades *galeria del dau* (situada en la part superior de l'extrem frontal del *dau* i on és de vital importància el seu disseny de la seua construcció ja que allí pararan moltes pilotes i aquest permetrà que tornen a la pista i continue el joc) i *galeria del rest* (de les mateixes característiques a l'anterior però situada en la part de la resta i és on, generalment, es col·loca el marcador).

Llotgeta de baix i llotgeta de dalt: en l'angle format per la muralla i la paret del *dau* i envaint parcialment la pista de joc se situa un llotja ocupada per autoritats i espectadors de més pes d'aquest esport. Per tant, la pista de joc queda definida per la *muralla*, els *rebots* i l'*Escala*. La superfície és completament plana i horitzontal en les instal·lacions cobertes, mentre que té un pendent aproximat del 0,5% en les descobertes per a la evacuació d'aigües. Els paviments utilitzats són taulells de formigó o terratzó sense polir o pedra natural tractada o sense tractar. La majoria dels trinquets tenen una aniria entre 54 i 58 metres i una amplària, sense comptar la escala, d'entre 6 i 7,5m; si sumem la mateixa, podrien arribar als 9,9m.

Dins de la pista trobem altres elements integrants del joc:

El *dau*: es troba al costat de l'*escala*, en la paret del *rebot* i és un quadrilàter definit per dos rectangles pintats un en la paret i

un altre en el sòl. Les dimensions del mateix varien encara que la mitjana se situa entre els 3,05 m d'ample i els 2,8 m d'alt.

La *corda*: és l'element que defineix els dos camps de joc (el *rest* i el *dau*) i se situa a l'altura del tres i mig (sensiblement desplaçada cap al camp del *dau*), podent ser la seua altura màxima de 2m. i la mínima d'1,75m.

La *pedra*: punt d'execució del servici o *ferida*, queda dins del camp contrari a 1,6m per darrere de la *corda* i a 1-1,2 de l'*escala*.

El *tamborí*: xicotetes inclinacions del terreny en forma de xamfrà situades en les arestes de les parets de *rebot* amb la pista amb la missió de matar l'angle format entre les dites parets. Les seues dimensions oscil·len entre 25 i 30 centímetres de costat i estan fets de taulells o marbre sense polir. En la paret del rest ocupa tota la seua amplària i en la del *dau* únicament l'ample del *dau*; el colpeig de la pilota en el *tamborí* es considera "aire".

Blau: són ratlles verticals pintades en la muralla, numerades del zero al nou començant des del *dau*. S'utilitzen en la modalitat d'*Escala i corda* per a donar validesa o no a la pilota caiguda en l'*escala* (si cau o toca l'*escala* des de la *corda* al sis en la part del rest, es considerarà parada igual que si ocorreguera en la part del *dau* tocant l'escala des de la *corda* al tres). L'altura d'aquestes ratlles varia entre 2 i 2,5m i els colors en què són pintades roig, blau o negre.

Trinquet vell de Gandia.

Modalitats i Definició.

Un dels aspectes més enriquidors de la pilota valenciana és la seua gran diversitat de modalitats, la qual cosa fa pensar en la força que ha tingut el joc i de com els valencians han gaudit jugant a pilota, si no hagués estat així és impossible que existiren tantes varietats. Anem a tractar d'agrupar i sintetitzar les modalitats més comunes, tot i tenint en compte que cada tipus de modalitat implica unes determinades instal·lacions per a la seua pràctica. Ocorre el mateix amb les regles que s'han de seguir, estes són diferents, en cadascuna d'elles. Així, doncs, trobem tres tipus bàsicament d'instal·lacions, estes són: el carrer, el trinquet i el frontó. Però d'entre aquestes instal·lacions són el carrer i el trinquet l'espai per excel·lència, ja que si tenim en compte que la pilota valenciana és un esport que es caracteritza per colpejar una pilota de forma alternativa, amb la mà sense cap tipus d'eina, en un enfrontament directe i on pot haver o no companys que ajuden a superar un límit que pot ser una ratlla al terra o una corda que fa de divisió.

LES MODALITATS en la pilota es poden dividir en dos grans grups:

JOC DIRECTE: aquell en que s'enfronten dos equips d'un o diversos components que ocupen camps oposats, tot llançant la pilota directament i alternativa els uns contra els altres, intentant aconseguir que la falta es produïsca en el camp contrari per obtenir els punts. Aquest grup es divideix en tres :

JOC AL CARRER Natural o Artificial	Joc per baix	EL RASPALL
	Joc per l'alt	LA GALOTXA
	Joc lliure	LES LLARGUES
JOC AL TRINQUET	Joc per baix	EL RASPALL
	Joc a l'alt	ESCALA I CORDA
		EL REBOT
JOC A LA GALOTXETA	Joc a l'alt	GALOTXETES DE MONÒVER

JOC INDIRECTE: Aquell en què s'enfronten dos equips d'un o diversos components que ocupen tots el mateix camp, llancen la pilota contra un element (un mur) anomenat **frontó** que retorna la pilota per rebot per tal que la jugue l'equip contrari

al que l’ha llançada. Aquest apartat té una sola modalitat, anomenada Frontó Valencià, que es juga al Frontó (aquest pot ser obert, tancat, cobert o descobert).

Llargues

Foto del jugador Tónico de Murla, amb un bell estil en el traure en la modalitat de llargues.

En esta modalitat a l’aire jugada en el carrer es permet només un bot. Es disputa entre equips de tres, quatre o cinc pilotaris. Per tal d’obtenir un punt cal aconseguir que la pilota bote més enllà d’una línia coneguda com de la falta (situada entorn de trenta o quaranta metres de la del servici) o que supere una línia posterior, coneguda com del quinze, situada a una distància aproximada de 70 m.

El joc a Llargues convé recordar que és la modalitat que ve practicant-se sense cap tipus de variació des de l’Edat Mitjana. Existeix, per exemple, un reglament francès del “*long paume*” o joc a l’aire lliure de 1599 on descriu clarament la dinàmica de les ratlles, de forma idèntica a com ho fariem avui. Pel que fa a les ratlles, cal dir que si un equip no pot jugar de bo, tractarà de parar la pilota el més aviat possible (abans que sobrepassi els límits del carrer tant al traure com al rest) aleshores és farà o assenyalarà la ratlla en aquest lloc dibuixant-la al terra amb un clarió. Per jugar la ratlla, és produirà un canvi en les posicions dels jugadors passant del traure al rest, i acurtant-se el terreny de joc, que anirà de la línia de traure o banca fins la ratlla que esta jugant-se.

Si l’equip que fa el traure passa la pilota de la ratlla i els altres no la tornen jugant de bo¹, guanyaran el quinze. Però si l’equip del rest és el que passa la ratlla jugant la pilota de bo o parant-la de roin abans que passe la ratlla, aleshores seran aquestos els que guanyaran el quinze.

El canvi de posicions del traure al rest és realitza sempre en assenyalar-se dues ratlles, jugant la primera que s’ha fet en la primera estratagema i jugant la segona ratlla en la següent estratagema. Però també hi ha una excepció per fer el canvi de posicions, quan un dels dos equips té Val aleshores en assenyalar sols una ratlla ja és realitza el canvi.

Hi ha tota una sèrie de modalitats que es juguen com les *llargues* però canvia la forma d’iniciar la partida. És una modalitat interessant per la seua antiguitat, la majoria dels autors la considera l’origen de l’actual pilota valenciana. Una altra característica d’aquesta modalitat és la seua internacionalitat, ja que es juga en altres països del món.

Raspall

El raspall és també conegut per raspot o raspallot. Es juga al carrer i al trinquet i deu el seu nom al fet que el pilotari pot raspar el sòl amb la mà per a tornar la pilota, ja que inclou dos colps específics: “raspar” (colpejar la pilota arran de terra de manera que esta rode) i “enganxar” (colpejar la pilota arran de terra de manera que esta s’eleve). En esta modalitat la pilota va sovint rodant pel sòl, i la diferència més notable respecte al joc a l’alt és que la pilota es juga sempre de bo, encara que rodole per terra, i com que la mà del jugador ha de raspar el paviment, per aquest motiu, el seu nom.

La composició dels equips que s’enfronten és variable, però la més habitual és la de tres o dos jugadors per equip. Els components d’un equip seran, el rest (que farà el traure), el mitger i el punter. Les partides d’aquesta modalitat podran jugar-se individuals (mà a mà), dobles (2 contra 2), triples (2 contra 3 i 3 contra 3)

Per jugar a raspall al carrer, es marquen dues ratlles de quinze separades 70-75 passes, les quals limiten el terreny de joc. A una part està el traure i a l’altra el rest. Darrere les ratlles de quinze es marquen dos corredors per poder passar els jugadors i delimitar la col·locació de la gent. Cap al mig del carrer (depén de pobles i campionats) s’assenyala una ratlla de falta, la qual ens indica que la pilota no ha de fer el primer bot més enllà d’ella en l’acció del traure.

Per jugar a raspall al trinquet cal considerar el *dau*, ja que és on es botarà la pilota per a traure; els *tamborins*, per ser objectiu del colpeig, ja que tota pilota que toque el tamborí és quinze; l’escala, ja que la pilota es parará sempre que hi vaja; la *galeria del traure*, la *lлотgeta de baix* i el *bolinxó*, puix són objectius prioritaris dels jugadors del rest per aconseguir quinze.

Començada la partida, cada equip es col·loca en una part del trinquet, un al rest i l’altre al dau. El traure es farà botant la pilota dins del dau i pegant-li en colp lliure (es podrà avançar el traure o posar qualsevol ratlla de falta segons pacte previ). Una vegada efectuat el traure si la pilota arriba al frontó per l’aire, es tornarà al primer bot a colp o al rebot del frontó (sempre que després no done un segon bot), i si la pilota arriba per terra es tornarà abans que pegue al tamborí, raspant amb la mà. Es missió dels equips procurar que la pilota dels altres no arribi a la ratlla (al carrer) o al tamborí (al trinquet). En tot cas, guanya el quinze l’equip que aconseguix que la pilota arribi, en les condicions esmentades, al tamborí o a la ratlla contrària.

La partida comença quan un jugador realitza el traure botant la pilota a la pedra, si està al carrer, o al dau, si es troba al trinquet. No importa el nombre de bots que pegue i, es pot jugar a l’aire, per terra, etc. Els contraris, els del rest, la tornaran colpejant-la amb la mà intentant que la pilota passe més enllà de la ratlla de quinze dels seus adversaris (els del traure), els quals intentaran aconseguir el mateix amb la ratlla del rest. Per a guanyar un punt s’ha d’aconseguir que la pilota supere la línia de tant que té el rival darrere d’ell o tocar el fons del trinquet. És la Modalitat més dura físicament.

Al trinquet tot és igual sols que s’inicia des del dau i els objectius són el tamborí de l’adversari, o el frontó, evitant que la jugue al rebot i, a més a més els del rest poden aconseguir quinze enviant la pilota a les lлотges o a la galeria, o per terra més enllà de la línia frontal del dau. Si la pilota es para entre el públic o a la portalada d’una casa, es posarà al centre del carrer, en línia d’on s’havia parat i, parada en terra, la colpejarà amb la mà no dominant un jugador de l’equip adversari del que l’havia jugada per última vegada. Al trinquet, quan la pilota va a l’escala es parará i es jugarà amb la mà dominant.

Les partides es disputaran a 5 jocs (25 tantos), i la comptabilitat de cada joc és la mateixa que la del joc a l’alt:

1 Jugar una pilota segons les regles del joc.

quinze, trenta, val i joc. L'objectiu és aconseguir quatre quinze (15, 30, val i joc) amb dos de diferència sobre l'adversari per poder guanyar un joc. Les partides solen jugar-se a 5 jocs (25 punts) al trinquet i a 8 jocs (40 punts) al carrer. Cada joc s'inicia canviant els papers dels adversaris, és a dir, els del traure passen al rest i els del rest al traure i ja no tornaran a canviar fins el joc següent. Es juguen les partides a menys tantos perquè l'esforç del jugador és major, ja que la pilota va per terra i quasi sempre és bona, el que dóna més oportunitats de jugar-la.

Escala i corda

L'escala i corda és la modalitat més estesa a nivell geogràfic en l'actualitat. Per a alguns és la modalitat reina ja que compta amb el nombre més gran de jugadors professionals. En l'actualitat es disputa, majoritàriament, en el trinquet on s'afegeix una corda en el mig de la pista a una altura aproximada de dos metres i la pilota a utilitzar en aquesta modalitat és la de vaqueta. Els equips per a la pràctica d'aquesta modalitat podran ser: Individuals (un contra un), parelles o trios. Els components d'un equip són: rest o escaleter, mitger, punter (el qual normalment serà el feridor), i el feridor (per pacte es pot incloure dins l'equip un jugador que faci de feridor, però que no podrà jugar i que es retirarà després de realitzar la ferida). La ferida es realitza des d'una pedra col·locada a un metre davant de la corda dins del camp del dau.

El feridor bota la pilota i, jugant-la amb el palmell de la mà, la impulsa contra la muralla de l'escala (la paret de la dreta), des d'on, obligatòriament ha de colpejar-la per dalt d'una línia per tal que després de botar a l'escala caiga dins del dau.

El rest que està dins del dau, haurà de tornar la pilota jugant-la a l'aire, després de botar a l'escala o al primer bot dins del dau, passant-la per damunt de la corda, estant-li prohibit en aquest primer colp llançar-la a la graderia. En cas de fer-ho perd el quinze.

Tornada la pilota, el joc continuarà de forma que els jugadors tornen sempre la pilota jugant-la a l'aire, al rebot o al primer bot sobre el sòl. Si la pilota toca alguna de les ratlles o la corda es considerarà falta de l'equip que l'ha llançada. Les posicions dels equips dins el trinquet són alternatives, i s'han de canviar a cada joc finalitzat. Tota pilota que toque a un jugador en qualsevol part del seu cos que no siga la mà es considerarà falta del jugador i es perd el quinze. Si les pilotes llançades a les galeries reboten i tornen a caure, la pilota continuarà en joc. Les escales es consideren aire i per tant la pilota pot botar en l'escala fins que caiga a terra i done el primer bot. Les partides seran a 60 tantos (12 jocs). La pilota es considerarà parada, si a la part del rest, la pilota toca l'escala i queda parada pel públic que està assegut. Per a aconseguir un joc se segueix la notació clàssica de la pilota valenciana, *quinze, trenta, val i joc*.

El seu origen és confús. Molts autors opinen que va ser José Vicente Riera, *el Nel de Murla*, qui allà per 1910 va introduir la corda en els trinquets. Altres autors diuen que fou abans, probablement, en el segle XIX. Com passa en tots els jocs fortament arrelats a la cultura popular és difícil esbrinar amb certesa l'origen a una evolució, afortunada, del meravellós joc de la pilota valenciana.

Galotxa

Modalitat de joc que es practica a la comarca de les Valls del Vinalopó, especialment a la població de Monòver, en què s'usa una pilota més grossa que les de vaqueta i es juga, com en la modalitat d'escala i corda, passant la pilota per dalt de la corda central al primer bot. La partida s'inicia amb la *ferida*, que consisteix a llançar la pilota intentant aconseguir que passe per dalt les dos cordes i caiga al dau, on el galotxer, si pot, la

jugarà de volea, o qui està situat darrere seu la jugarà al primer bot. Si tornen la pilota de bo, i aconsegueixen passar-la per dalt la corda, s'iniciarà el joc i es jugarà la pilota entre uns i altres, passant-la sempre per dalt la corda de falta i oblidant-se de la de galotxa, fins que un dels dos equips aconsegueixca fer un quinze.

Partida de galotxa a Montserrat, 1986.

Es poden jugar partides individuals o per parelles. Davant de tot està el *punter*, que ha de ser hàbil i és qui fa la ferida. Pot col·locar les mans juntes i passar-la amb un colp de dos mans. Darrere es troba el *saguer* o *dauer*, gran dominador del rebot. Una partida individual s'inicia botant la pilota en el quadre, colpejant-la i fent que passe per dalt la corda, toque i bote en el terra abans de tocar frontó o tamborí.

Es juga en les galotxetes, que són com minitriquets (3,5 m x 20 m) sense escala, amb una banqueta per a ferir situada prop de la corda central que està penjada de les parets laterals a una altura d'1,20 m, encara que al centre no hi ha més de 0,95 m. Cal destacar els caixons que es troben als quatre angles que formen les muralles laterals amb els frontons, on els jugadors intentaran introduir la pilota.

Frontó valencià.

Modalitat de joc indirecte on la pilota ha de colpejar cada vegada en el frontis abans que la colpege el jugador adversari, jugant-la sempre de bo, o siga al primer bot o a l'aire. La partida

s'inicia quan un jugador d'un equip bota la pilota abans de la ratlla i la colpeja fort contra el frontis, fent que la pilota pegue dalt la xapa de falta i passe la ratlla de falta de traure, procurant que el primer bot siga abans de la línia de passa. Un jugador de l'equip adversari la jugarà a l'aire o al primer bot de la manera que més li convinga, fent que pegue per dalt la xapa del frontis. Continua el joc fins que un dels dos equips guanye el quinze, la qual cosa passarà quan l'equip adversari no jugue la pilota al primer bot o a l'aire, no pegue la pilota dalt la xapa, toque la pilota alguna línia, no colpege la pilota amb la mà o falle la treta.

Rebot

Modalitat en desús de pilota jugada en el trinquet, en què la ferida havia de superar una corda situada prop del frontó i el rest la podia jugar a l'aire, al primer bot o al rebot per a passar-la per dalt d'una corda central.

D'entre totes les modalitats del joc de pilota valenciana la que més s'ha jugat i es juga a la comarca de la Safor, i per tant al nostre poble, és el raspall. Ha estat, històricament, en aquesta modalitat on s'han donat a conèixer els jugadors bellreguardins

Partida de raspall. Genovés, 2005. Autor: David Vijuescas. Museu de la Pilota-Genovés

TRINQUETS I JUGADORS BELLREGUARDINS

Ja hem escrit en el capítol segon com al nostre poble els documents més antics es remunten al segle XVII, es tracta de protocols notariais en els quals l'actual carrer sant Josep es denomina “carrer de pilota”. Es tracta de protocols notariais en què l'actual carrer de Sant Josep es denominava “*carrer de la pilota*”. En algunes escriptures parla del “*carrer del joc de la pilota*” o “*el carrer del trinquet de pilota*”. En el “*capbreu*” de 1696, apareixen els noms dels amos de les cases que havien en el “*carrer de la pilota*”. Amb el nom de “*carrer del trinquet de la pilota*”, apareix en escriptures notariais entre els anys 1746 i 1813.

El mestre Evaristo Morant en la seua Monografia Geohistòrica de Bellreguard¹ ens diu que, tot i que l'esport popular més antic eren les carreres, a principis del segle XIX ja es jugaven grans partides de pilota al poble en el que avui anomenem carrer del cardenal Benlloch o carrer Major, que van anar adquirint cada vegada més importància, ja que allà pels anys 1855 al 1857 ja hi va haver grans competicions individuals, com el Roget de Penàguila contra Salvador Cremades Escrivà; Bota conta Petrel; com en parelles de dos contra dos, tres contra tres, etc., entre d'altres el *tío* Silvestre Salort i Quico Rabat contra els germans Pep i Quico del Ministre; Rumbes, Llanera i Bota contra Petrel, Quico Rabat i Salort. Es treia a banca² des de casa Salvador Camarena i hi havia alguns jugadors que treien tan fort que arribava la pilota a la Casa Consistorial; però hi havia altres que al restar, la tornaven amb tanta força, que agafada a l'aire, anava a parar al forn, avui la farmàcia Cremades. Arribava a tant aquesta lluita esportiva que junt amb la fama d'alguns pelotaris feia que vinguera molta gent aficionada de la Marina, de la Valldigna de la Vall d'Albaida i en especial dels pobles de l'Horta, etc., no sols a gaudir de les partides, sinó també a creuar bastants i importants travesses en metàl·lic.

A les comarques de la Safor i la Marina el joc de pilota valenciana era l'esport més arrelat entre la classe popular. I en la mesura que el creixement urbanístic, i les prohibicions, impediren la pràctica del joc al carrer, es va anar multiplicant la construcció dels trinquets.

¹ MORANT MARCO, EVARISTO. Monografia Geohistòrica de Bellreguard. Bellreguard, 1997, pag. 163.

² La banca era una mena de banquet de poc més d'un metre d'on es treia la pilota a bot des de un petit plànol inclinat, a manera de pupitre i en la vora horitzontal hi havia uns forats on es guardaven les pilotes.

La fama que havia aconseguit Cremades, havia convertit a Bellreguard en la capital de la pilota a la Safor durant els anys 1850 i 1890, jugant-se partides entre els més famosos pilotaris de la província de València i Alacant, i especialment de jugadors de la Marina. A Bellreguard, tant va créixer l'afició entre els jóvens que el ric advocat i veí del poble, Fernando Bosch³, va decidir construir un trinquet l'any 1898 que es va inaugurar el dia 30 de maig de 1900. Com diu Evaristo Morant en les seues memòries era de forma rectangular d'uns 50 metres

de llarg per 8 o 9 metres d'ample, tenia un dau a l'esquerra per a l'acció de posar la pilota en joc, escala de tres graons amb tres pilons per al joc de l'escala, i a la llarga una numeració de l'un fins el deu on estaven dibuixades els ratlles de classificació del joc. El diari Las Provincias del dia 6 de juny de 1900 deia:

³ EL SENYOR FERNANDO BOSCH MARTI

Va nàixer en Benicarló en 1855 i va morir a Bellreguard en 1935. Fill d'Arcadia Martí Grau, baronessa de Casa Blanca. Casat amb Amalia LLiberós Camilleri de Sueca, va viure en la carretera núm. 29. Es va establir a Bellreguard des de l'any 1890 on va construir una luxosa casa amb jardí i darrere el trinquet. Va tenir tres fills Fernando, Maria i Amalia. En 1905, va ser anomenat, junt amb la seua esposa, vocals de la Junta Local de Primer Ensenyament en representació dels pares dels alumnes.

Era advocat de professió, es va llicenciar en Dret Civil i Canònic a la universitat de València, acabant la carrera en 1877. Era un gran literat especialista de la literatura cervantina, astròleg, escriptor i en resum una persona culta i instruïda. Era membre de l'Ateneu Mercantil de València. Mantenien correspondència amb Miguel d'Unamuno i Marcelino Menéndez i Pidal. Algunes de les seues cartes es conserven a la Casa Museu Unamuno de Salamanca. Era col·laborador del Mercantil Valenciano i del periòdic La Región d'Alacant.

En 1905 havia obtingut un premi en el Concurs Nacional de la Reial Acadèmia de Legislació i Jurisprudència de Madrid, pel seu estudi “Conceptos Jurídicos del Quijote”, i també el premi del Primer Congrés d'Advocats espanyols de Sant Sebastian pel seu treball “Exquisiteces del Quijote”.

“Con gran solemnidad fue inaugurado el día 30 el hermoso trinquete que en este pueblo ha construido un acaudalado propietario. Mide el citado edificio en su porción destinada al juego 458 metros y pico de largo, por 10 y algunos centímetros de ancho, quedando satisfechos los inteligentes de las condiciones que reúne para el sport que en el se ha de practicar.”

“La tarde de la inauguración, y previa bendición del local por el cura del pueblo, se jugó un gran partido de pelota por los hermanos Tramusers contra el Barberet de Beniarbeig, Font de Ondara y Salvá de Pedreguer. Fue a 60 tantos y ofreció interesantes peripecias yendo bastante equilibrado el juego, hasta el final que quedó la victoria por el Barberet y sus dos compañeros, de los que merece especial mención Font. De los Tramusers, el menor demostró tener un brazo incansable y potenbte del todo.”

“La banda municipal de Piles amenizó la función. No hay que decir que tanto en este pueblo como en los comarcas, reina gran entusiasmo, a causa de poder contar los aficionados con un local decente en donde cultivar su afición”

Trinquet Pelai principis s. XX. Entre d'altres el Xiquet de Simat, el Xiquet de Sueca, Rovell de Dénia, Quiquet el Tramuser (empresari) i altres.

Partida de pilota al carrer Molí, Alboraya, c.1920. Autor: José Vilar. Fons Vilar 2009, Ajuntament d'Alboraya

Començava, així, l'època més brillant del joc de pilota a Bellreguard. Gaudir d'un espai com el trinquet afavoria l'espectacle i la passió pel joc, però deixava de jugar-se al carrer, la qual cosa farà que els més menuts deixen de practicar la pilota en els seus jocs infantils.

Les bones partides a Bellreguard, fins i tot, eren anunciades per la premsa. El Mercantil Valenciano del dia 18 de març de 1901 anuncia que *“En el trinquete de Bellreguard se jugaran dos interesantísimas partidas de pelota mañana y pasado. La primera será a raspall y la segunda a escala, per los famosos jugadores Font d'Ondara i germans Tramusers de València contra els de Bellreguard Franciscoco el Ministre, Francisco el Rabat, Dionisio Mareta y Eugenio. En dicha partida se jugaran mil pesetas”*.

El mateix periòdic de 1905 diu *“En el trinquete de Bellreguard ha jugado varias partidas de pelota un vecino de Rafelcofer llamado Bautista Frasquet, que juega de la siguiente manera: se le tira la pelota de vaqueta desde el “dau” (de mano) con toda la fuerza y él la para con la cabeza, y sin que toque el frontón, teniendo de falta el seis. Todas las partidas que ha jugado ha ganado, sin haber experimentado ni la mas ligera contusión en la cabeza y eso que se dice que la cosa va de burlas, pues la última partida se la ha ganado al afamado jugador de raspall el Zurdo de Bacora.”*

Amb la gran quantitat de partides que es jugaven i la importància de les travesses que es feien, ben aviat el trinquet es va convertir en un incipient negoci econòmic, la qual cosa va

fer necessària la figura del trinqueter com a home encarregat de gestionar el trinquet. En el cas de Bellreguard el trinqueter era llogater del senyor Bosch.

El primer trinqueter encarregat va ser *Quico el ministre*, Francisco Pérez Lurbe, que va ser un gran jugador de finals del segle XIX i havia participat en nombroses partides contra els més famosos pilotaris de l'època. Va portar el trinquet fins a l'any 1915. Després l'encarregat i arrendatari va ser Luis Tarrazona, natural de Daimús, que vivia al carrer Sant Josep, prop del trinquet. Va nèixer en 1879 i va morir molt jove en 1919, per la qual cosa va continuar portant el trinquet la seua viuda Salvadora Morell fins a l'any 1930. Per això l'anomenaven *Salvadora la trinquetera*. El seu fill Luis Tarrazona, *Ullera*, va viure tota la seua infància al trinquet d'ací el seu afició a la pilota, arribant a ser un gran aficionat i important jugador.

El següent encarregat va ser Francisco Pellicer Avargues, *el llau*, nascut l'any 1894 i casat amb Maria Gutiérrez. També vivia al carrer Sant Josep i la portella de sa casa donava justament davant del trinquet. Va morir molt jove, l'any 1945. Pagava un lloguer a les filles del senyor Fernando Bosch.

En 1945 va agafar l'arrendament Carlos Guillem, *Carlets*, natural de Piles. Es va casar amb la bellreguardina Isabel Molió. Des dels 14 anys va ser un assidu jugador al trinquet de Bellreguard que el considerava com la seua segona casa. El seu llarg festeig li va afavorir la visita quasi diària al trinquet. Va ser un dels primers jugadors de raspall de la comarca. Va nèixer en 1912 i va morir en 1988. Va regentar el trinquet fins a l'any 1963.

Finalment el van regentar els Germans Vicente i Franco Borrás, fills d'un gran aficionat i jugador *Miquelet de Vaicama*, durant dos anys de 1964 i 1965, que es va tancar definitivament.

PILOTARIS BELLREGUARDINS DE PRINCIPIIS DEL SEGLE XX.

Amb la construcció del trinquet i la gran tradició del joc de la pilota, a Bellreguard va començar a aparèixer una important generació d'aficionats que jugaven importants partides, tant al trinquet com al carrer Major, arribant a ser alguns d'ells grans pilotaris.

D'aquest brot de nous jugadors destacarem els més importants: *Miquelet de Vaicama*, Carlos *el Noble*, *Servando*, Batiste *Vaqueta*, Fernando *el Tort*, Alfredo *Poma*, Jaume *Poma*,

Francisco *el llau*, Luis Tarrazona (pare), els germans Celestino i Juan Paris, i els germans Pepe i Juanito Cremades.

LUIS TARRAZONA (pare), va ser el trinqueter entre 1915 i 1919 quan va morir. Coneixedor del món de la pilota, ja que va ser jugador. Era una pràctica molt comuna el fet que els encarregats dels trinquets, anomenats popularment trinqueters, abans havien sigut jugadors i, per tant, estaven familiaritzats en aquest esport i en tota la gestió que comportava. Així va passar, com veurem més endavant, amb altres jugadors que quan deixaven l'activitat de jugador passaven a gestionar el trinquet.

SERVANDO PELLICER GAI, *Servando*, va nèixer en 1883, es va casar amb Adelaida Gadea i va morir en 1941. Era barber de professió, vivia al carrer Major que era l'espai on es jugaven les partides importants i, segurament, d'aquí li venia la gran afició per la pilota. Era un gran jugador a raspall, els vells del poble deien que moltes vegades el veien jugar al carrer amb els xiquets, perquè sempre portava una pilota de vaqueta en la butxaca. Tenia molt bona relació amb el senyor Fernando Bosch. Emigrà a Argentina durant els anys de la fam 1915-1920 i va tornar pocs anys abans de proclamar-se la República. Va ser el primer alcalde provisional de la II República.

BAUTISTA ROCHER MORANT, *Batiste Vaqueta*. Va nèixer en 1889 i va morir en 1966. Segons la seua filla Felicitat, va jugar en quasi tots els trinquets de la comarca i moltes vegades en el de La Vall. Era molt amic del trinqueter Francisco *el llau* i, fins i tot, segellant eixa gran amistat, va ser padrí de baptisme d'una filla seua. Tocava el cornetí en

la banda de música i en 1920 va emigrar als Estats Units, però va estar molt pocs anys. El seu malnom de *vaqueta* ho diu tot. Es recorda una partida raspall al trinquet del poble entre Batiste *Vaqueta*, Alfredo *Poma* i Carlos *el Noble* contra els germans Pepe, Juan i Vicente Cremades que va quedar en taules, per que va ser tan llarga que va haver de suspendre's en fer-se de nit.

CARLOS SANMATEU CALAFAT, *Carlos el Noble*, va nèixer en 1889 i va morir en 1973. Com l'anterior, tocava en la banda de música, en aquest cas el clarinet i també va emigrar als Estats Units l'any 1920. Vivia al carrer Major, per tant era un xiquet familiaritzat amb la pilota. Carlos va jugar la seua millor partida, que es coneix, l'any 1926, era a raspall i jugava de punter junt amb Alfredo *Poma* de rest, i a Batiste *Vaqueta* de mitger. La partida va estar tan igualada que s'allargà fins al fosquejar el dia i es va haver de suspendre.

FERNANDO PELLICERCARDONA, *Fernando el Tort o Tort de Pere*. Va nèixer en 1891, casat amb Joaquina Part Torrent, va morir en 1982 i també vivia al carrer Major. A pesar del defecte físic que tenia a l'ull dret, el tenia completament inútil, jugava molt bé a raspall i tenia un braç molt fort. El seu nebot Pascual *de Pere* va ser un jugador aficionat en els anys 60.

JAIME PASTOR GARCIA, *Jaume Poma*, va nèixer en 1891 casat amb Anita Cremades Muñoz i va morir en 1951. Gran aficionat i jugador de pilota, va saber inculcar al seu fill major Jaume aquest art, en el qual, va arribar a ser un gran jugador, una vertadera promesa que es va truncar en morir als 24 anys.

FRANCISCO PELLICER AVARGUES, *Francisco el Llau*, va nèixer en 1894, es va casar amb Maria Gutiérrez i va morir en 1945. Un altre trinqueter que també va ser un bon jugador.

ALFREDO PELLICER PASTOR, *Alfredo Poma*, va nèixer en 1894, casat amb Encarna Avargues Olaso. L'any 1923 va haver-hi un important desafiament al trinquet d'Oliva entre els tres de Bellreguard, Alfredo *Poma* de rest, i els germans Pepe i Juanito Cremades de mitger i punter respectivament, contra tres de Daimús *El Farfallós*, Joaquin Planes i el punter El Moliner, al final van guanyar els bellreguardins per un rotund vint-i-cinc jocs a zero. Aquest desafiament va tenir molta expectació per part dels aficionats dels dos pobles.

MIGUEL BORRÀS ROMERO, *Miquelet de Vaicama*. Va nèixer en 1896, casat amb Dolores Arlandis Muñoz i va morir en 1975. Un altre gran aficionat i jugador com els altres de la seua generació. Des de sa casa al carrer Major es feien els servicis en les partides i per açò més prop del cor del joc ja no podia estar. Va tenir dos fills pilotaris: el major Miquel *de Vaicama*, una gran promesa, company de Juanito *del Casino* que per desgràcia va morir als 24 anys. I Franco, aficionat i jugador com el seu pare, tota la seua vida ha estat relacionada amb aquest esport, primer com a jugador i després com trinqueter.

ELS GERMANS PEPE I JUANITO CREMADES MARCO. Van nèixer en 1905 i 1903 respectivament. Pepe era rest i Juanito punter. En 1923 Alfredo *Poma* i els germans Cremades van guanyar per dues vegades als tres millors jugadors de Daimús, El Surdo, Joaquin *de Rata* i *el Moliner*, primer al Trinquet d'Oliva

i després una revenja al trinquet de Gandia. Junt amb el seu germà menut, Vicente Cremades *el Blanquet*, formaven un trio que es va fer famós perquè van reptar, en diverses ocasions, als millors pilotaris de la província. El fill major de Pepe, Paco, va ser un jugador aficionat que es caracteritzava per la seua forta pegada. Aquests jugadors bellreguardins van participar en partides amb els millors pilotaris de la Marina, la Safor, Horta de València, la Ribera i Vall d'Albaida. Fins i tot amb els més afamats d'aquesta època que van fer història, que eren el *Nel de Murla* i el *Xiquet de Simat*. El capellà i jugador de pilota Vicente Cremades, *el Blanquet*, va escriure que en la dècada del 1910, els bellreguardins Servando, Carlos el noble, Batista *Vaqueta*, Alfredo *Poma*, Fernando el Tort, Jaume *Poma*, Miquelet *de Vaicama*, Francisco *el Llau* i altres, eren els millors de l'horta de Gandia".

JUGADORS DE LA PRIMERA MEITAT DE SEGLE

VICENTE CREMADES MARCO⁴, *El Blanquet*. Va nèixer en 1910. Vivia al final del carrer Sant Josep i la portella de sa casa donava al carreter del trinquet. Segons M. A. López en seu llibre *Pilota Valenciana*, diu del senyor Vicente "expert aficionat en el joc de pilota valenciana, sent molt xicotet i escolà de l'Església Parroquial del seu poble, ja pilotjava al trinquet

⁴ La major part de les dades sobre la biografia d'aquest important jugador estan tretes del llibre MEMÒRIES DEL SENYOR VICENTE "EL BLANQUET", CAPELLÀ VALENCIÀ "PILOTARI", del qual són autors el propi Vicente Cremades i el seu germà Francisco, capellà jesuïta.

poble van guanyar a una parella de Rafelcofer que tenien tres anys més que ells.

Segons una breu ressenya escrita del seu puny i lletra diu "El joc a raspall en trinquet, és mata cavalls pels bruscos, repetits, instantanis i violents moviments en cada quinze, que dura molts minuts. És per això que el professional del raspall dura, com a jugador, la meitat d'anys dels què juguen per dal corda".

Als 12 anys va ingressar com a seminarista al Col·legi de vocacions eclesiàstiques de Sant Josep a València.

Amb 16 anys ja participà en una partida a raspall al trinquet de Bellreguard junt amb els seus dos germans, Pepe i Juan, contra els millors del poble que eren Alfredo *Poma* de rest, Batiste *Vaqueta* de mitger i Carlos *el Noble* de punter. La partida va ser tan igualada que es va fer de nit i va haver de suspendre's. L'any 1928 va tenir lloc un mà a mà memorable al trinquet d'Oliva entre Vicente *el blanquet* i Fabianet de Tavernes de Valldigna. Va ser una partida molt espectacular amb molts aficionats dels dos pobles contrincants i d'Oliva i Gandia. La quantitat inicial apostada va ser de 3.500 pessetes, una quantitat exagerada per a aquells temps i cal afegir el que es va anar apostant durant el desenvolupament del joc. La partida anava a quatre jocs i va guanyar *el Blanquet* quatre jocs a tres.

Durant les vacances, compartia els seus dies entre l'església, de bon matí ajudant el vicari, i a les vesprades

al trinquet, ja fora com a espectador o com a jugador. El dia 26 de desembre de 1934 va celebrar la seua primera missa solemne a l'Església San Miquel. Va ser anomenat capellà rector de Montitxelvo i Terrateig. Quan va començar la guerra civil va abandonar les seues parròquies i se'n va anar a viure amb els seus pares.

El dia 5 d'octubre de 1936, va ser arrestat per ordre del Comitè, i després d'un curt interrogatori, va ser sentenciat a mort. Abans de pujar-lo al cotxe, el van escorcollar i entre els diversos objectes que portava en les butxaques van trobar un guant de jugar a pilota. El milicià, que el va trobar, el va ensenyar als altres membres del comitè que van dir que era el millor jugador que hi havia al poble i van decidir perdonar-li la vida. Sis dies després ja jugà una partida al trinquet de Rafelcofer organitzada pel Comitè. Posteriorment va jugar algunes partides en el mateix trinquet amb el seu paisà Miguel de Vaicama com a parella contra *Cariño* i un altre company de Rafelcofer.

Durant la guerra civil va jugar diverses partides al trinquet de Gandia i l'anunciaven amb el nom de *El retorert*. Al trinquet Pelai de València va jugar junt amb Fernando Martí de Xeresa contra Llanera i un altre jugador d'Alzira.

El mes de juny de 1937, junt amb la quinta del 31, es va incorporar a l'Exèrcit de la República i als dos mesos va aconseguir passar-se'n a la part nacional.

Acabada la guerra civil va ser nomenat rector de Palma de Gandia i després de 13 anys de regir la parròquia, en 1952 va ser destinat a la parròquia de Sant Carles d'Ontinyent. Finalment, ja en la seua època de retir, va ser nomenat canonge de la col·legiata de Gandia.

17-10-1992. Homenatge en El Zurdo a D. Vicent.

Durant els seus últims anys a Gandia era un espectador diari de les partides al trinquet el Zurdo. Va morir l'any 1996.

El dia de la inauguració del nou trinquet municipal, va rebre un homenatge, junt amb Carlets, Franco, Burguera i Pellicer, per part de l'afició, rebent una placa commemorativa de mans del president de la Diputació de València el senyor Antoni Asunción. També va tenir la satisfacció de fer en la partida inaugural el servici d'honor.

LUIS TARRAZONA MORELL, *Ullera*. va nèixer en 1912. Son pare era trinqueter i molt xiquet es va quedar orfe i sa mare Salvadora va continuar regentant el trinquet durant 11 anys. Per aquest motiu, sa mare passava el dia al trinquet i com el seu fill havia d'estar amb ella, el trinquet va ser la seua vertadera casa, en ell es va criar i va jugar fins a complir els 18 anys en què sa mare va deixar el trinquet. A pesar que tenia defecte en la vista i usava vidres molt grossos, va ser un gran jugador a raspall. Durant la guerra civil va jugar algunes partides al trinquet de Bellreguard amb un bon cartell. Als 7 anys ja jugava partides amb companys majors que ell. Va jugar partides amb *Carlets*, *Juanito del Casino*, *Pometa* i Miguel de Vaicama, el la major part dels trinquets de la comarca durant els anys 1940 i 1950. Durant La guerra civil jugà diverses partides mà a mà contra Carlets al trinquet de Bellreguard.

CARLOS GUILLEM COTS, *Carlets*. Va nèixer a Piles l'any 1912, però ha sigut considerat com de Bellreguard per diversos motius: els seus inicis com a pilotari van ser al trinquet de Bellreguard on jugava moltíssimes vegades en la seua joventut; perquè va mantenir una llarga relació amb la bellreguardina, que després va ser la seua esposa, Isabel Molió i les seues visites quasi diàries a la seua núvia les compaginava amb les seues partides en el trinquet; des del seu matrimoni en 1944 fins a la seua defunció en 1988, va viure a Bellreguard. Va ser encarregat del trinquet des de 1945 fins a 1963. Tota una vida a Bellreguard, dedicat a la seua família i a l'esport de la pilota, com a jugador, com trinqueter i com a aficionat. Segons el senyor Vicente Cremades, *el blanquet*, "*Carlets, que, encara que nascut a Piles, és va fer jugador al nostre poble, on és va casar*".

Segons Lorenzo Millo va ser un dels millors jugadors de raspall, va començar a jugar al carrer i després ja va actuar, anunciat, als trinquets de Bellreguard, Gandia i Oliva. El seu lloc va ser de punter i va ser en unió de Salvador de Boqueta, d'Alqueria de la Comtessa, amb qui més vegades va jugar, enfrontant-se contra els millors pilotaris de la seua època dins d'aquesta modalitat, i sobreeixint Carlos "pel seu geni". Va destacar en la seua vida esportiva el desafiament que va jugar, en unió del citat Salvador, contra els dos pilotaris d'Oliva, Tofolet i Pometa. Es va jugar a dos partits, en Oliva i Bellreguard, quedant igualat, perquè cada equip va vèncer en un dels trinquets. Es va retirar als 46 anys".

Segons Alberto Soldado, "La pilota ocupava un lloc tan important en la vida de Piles, que quan Carlets, formant parella amb Salvador de Boqueta de l'Alqueria de la Comtessa, portava més de vint partides guanyades, les campanes de l'església van voltegar per anunciar-ho a tothom". "Les grans figures d'aquest poble són Carlets i Ciscar, els millors jugadors de raspall de dècades diferents, que arrossegaven nombrosos aficionats pels trinquets de la Safor i la Marina".

Fins a l'any 1934, portava trenta partides guanyades seguides i va perdre per primera vegada en una partida al trinquet d'Oliva amb un mà a mà contra *Cariño* de Rafelcofer.

Carlets i Juanito del Casino amb uns amics.

Quan l'any 1936 es va inaugurar el tercer trinquet de Gandia, anomenat el trinquet vell, la partida inaugural la van jugar els millors pilotaris de la Safor: Leandro, Tofolet i Poma d'Oliva contra Salvador de Boqueta, Carlets i Cariño. En 1937, en plena Guerra Civil es va inaugurar el trinquet de Rafelcofer, i la partida inaugural la van jugar Batiste Pistolo i Carlets contra *Cariño*, *Daniel* i *Coca*, tots de Rafelcofer menys Carlets.

Va jugar moltes partides amb els pilotaris bellreguardins de la seua època, com Lluís Ullera, Miguel Vaicama, Pometa, Juanito del Casino, Naré i Franco.

El dia de la inauguració del nou trinquet municipal, el 29 de setembre de 1987, va rebre un homenatge per part de l'afició junt amb Franco, Vicente Cremades, Fernando Burguera i Salvador Pellicer i van rebre de mans del president de la Diputació de València el senyor Antoni Asunción, una placa commemorativa.

1987. Inauguració del trinquet nou de Bellreguard.

En els seus últims anys va treballar com marxador al trinquet El Zurdo de Gandia.

JUAN BATALLER, *Juanito del Casino*. Va nèixer en 1922, casat amb Lola Burguera i va morir en 1964, molt jove als 42 anys. De jove, la seua afició era el futbol i al Col·legi de les Escoles Pies de Gandia, era el jugador destacat en l'equip del col·legi. Però el seu pare, Batiste del Casino, assidu a les partides del trinquet, li va inculcar la seua afició al joc de la pilota.

Va ser un mitger i punter especialista a raspall, en tots els trinquets de la Safor i molts de la Marina com a Ondara, Pedreguer, Gata i Dénia.

Trinquet de Pego. Juanito de Casino, Serapio i altres jugadors.

Juanito del Casino i Miguel de la Cens.

Segons Alberto Soldado “Ullera, Carlets, Miguel de Vaicama, Pometa i Juanito del Casino, formen un grup de jugadors de qualitat dels quals no és pot comparar, en conjunt, amb cap altre poble de la comarca”. Efectivament, aquest quintet bellreguardí, era el millor de la Safor i en la dècada dels anys 40, es pot dir que va ser l'època gloriosa de la pilota a Bellreguard.

Va jugar amb els millors del seu temps, Ciscar, El Patoto, Antoniet de Xeresa, Bolo d'Oliva, Serapio i Coca de Rafelcofer, Oltra, el Ferrer de Miramar, el Grauer, Roget de la Vall, i el

Serapio, Coca i Juanito del Casino.

famós Rovellet, a part dels paisans anteriorment anomenats. Últimament, durant els anys 1957 i 1958, formava parella amb el seu paísà Miguel *de la Cens* i al trinquet del Zurdo van jugar contra Corda, Roget, Gorxa, Antoniet, Fernando, Miramar. La partida més discutida va ser el 1-12-1957 que van jugar contra Corda i Roget i van guanyar 25 a 20. L'última partida que va jugar en el Zurdo, va ser el 21 d'agost de 1960 entre Miguel, Godofredo i Juanito contra Ciscar i Gorxa que van guanyar els primers amb un rotund 25 a 10. Retirat com a professional, va ser encarregat

del trinquet de Rafelcofer durant tres anys. Durant la seua curta vida, va estar vinculat a l'esport en general. Va ser regidor encarregat d'esports amb Miguel Costa d'alcalde.

MIGUEL BORRÁS ARLANDIS, *Miguel de Vaicama*, fill del gran jugador i aficionat Miquet de Vaicama i germà de l'esportista Franco Borràs, va nèixer en 1922 i va morir als 24 anys per una malaltia pulmonar.

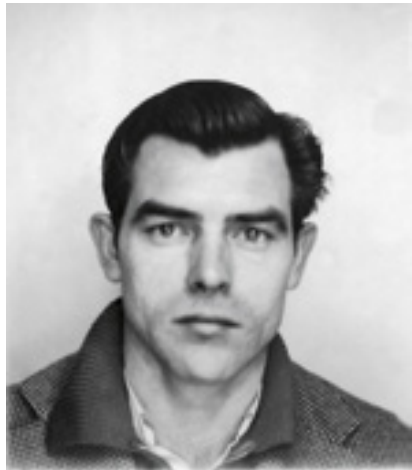
Formava part del quintet invencible dels anys 40 junt amb Carlets, Ullera, Pometa i Juanito del Casino. Segons el setmanari “La voz del distrito” de data 1 -12-1951, en referir-se a ell diu :“Vaicama I, que en pau descanse, va ser el vertader lleó del nostre esport”.

La seua especialitat era el raspall però també jugava a dalt corda de rest. Va participar en partides en tots els trinquets de la Safor i la Vall i en els d'Ondara, Dénia, Pedreguer i Benissa. Se li recorda una partida al trinquet de Bellreguard, Vaicama i Juanito del Casino contra el Ferrer de Miramar i Carlets i un mà a mà al trinquet vell de Gandia contra Carlets.

JAUME PASTOR CREMADES, *Pometa*. Era el fill major de l'aficionat i pilotari Jaume *Poma*, va nèixer en 1923 i, també, va morir molt jove, als 24 anys. Jugador de raspall en l'especialitat de rest, també formava part del quintet bellreguardí de la dècada dels anys 40. Va jugar amb els millors jugadors de la seua època, Grauer, Coca i Serapio de Rafelcofer, Xiquet de la Vall, Oltra i Bolo d'Oliva etc. Es recorden dos desafiaments al trinquet vell de Gandia junt amb Juanito del Casino contra altres tres jugadors en què va haver-hi molta expectació. Era molt conegut als trinquets de la Safor i la Marina.

PILOTARIS DE LA POSTGUERRA

SALVADOR TORRES ESCRIVÀ, *Naré*, va nèixer en 1925, casat amb Gloria Pous Burgos, va morir en 2010. Jugava de rest en l'especialitat de raspall principalment als trinquets de Bellreguard, Gandia, Oliva i Rafelcofer, on va conèixer a la seua dona.

Va començar a jugar als 20 anys amb Lluís Ullera, els malaguanyats *Pometa* i Miguel de *Vaicama*, Juanito

del casino i *Carlets*. En els cinc últims anys com a jugador i abans d'emigrar, va jugar partides amb Franco, Miguel de *la Cens* i Giménez *el Llobet*. També va participar en partides amb Monzó, Surdo de Rafelcofer, Vidal, Bolo, Serapio, Coca, Ciscar, Grauer, Ortega, etc.

Era un jugador amb molta força, però la seua carrera esportiva va durar poc de temps ja que l'any 1955 va emigrar a França on es va casar en 1957 i de tornada, com a empresari del transport, ja es va dedicar a treballar en el comerç de la taronja i va deixar de jugar, però va continuar sent un assidu del trinquet fins a la vespra de la seua defunció.

El dia 26 d'octubre de 1987, Miguel del Vicari va organitzar un partit i dinar, a Rafelcofer, en homenatge a Serapio i Coca i a Miguel de Vaicama i Lluís Ullera, en el qual van ser convidats

d'honor per part de Bellreguard, El senyor Vicente Cremades *el blanquet*, Franco *Vaicama*, Miguel de *la Cens*, que no va poder assistir per la seua malaltia, i *Naré*. També van assistir els millors pilotaris d'Oliva, La Font, Xeresa, Tavernes, Daimús, Piles, Miramar, Grau, Alqueria, Almoines i Villalonga.

FRANCO BORRÁS ARLANDIS, *Franco Vaicama*. Va nèixer en 1930, membre d'una família d'esportistes. El seu pare Miquelet de Vaicama, gran aficionat i jugador a pilota de principis del segle passat, el seu germà major Miguel de Vaicama important jugador de pilota en els anys 40 conegut com "el lleó de la pilota" i el seu fill Franco, futbolista davanter del Bellreguard, del Gandia 3 divisió i del Burgos i Albacete de segona divisió a més d'entrenador dels equips d'Oliva i Dénia.

Esportista pels quatre costats ha col·laborat en tots els esports locals: president del Club Ciclista de Bellreguard durant 11 anys, de 1966 a 1977; membre, durant molts anys de la Junta Directiva del Club Esportiu de Bellreguard "Diablos Rojos"; trinqueter, jugador de pilota i iniciador de l'Escola de Pilota junt amb Richart. Ha sigut un jugador polivalent a raspall i dalt corda en el lloc de rest.

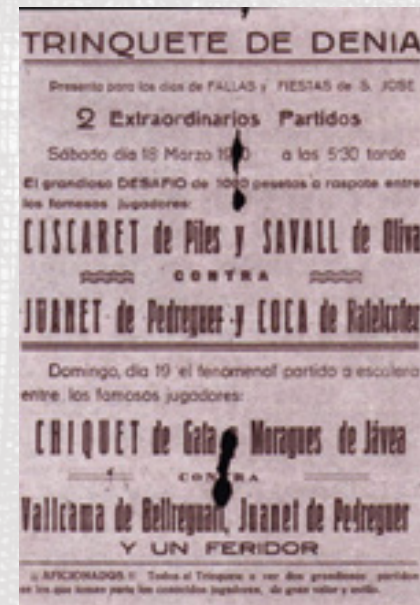
De molt curta edat ja va començar a jugar al trinquet i al carrer. Als 17 anys ja va jugar la primera partida destacada de cartell. Als 19 anys va tenir una lesió important en el braç, però això no va minvar la seua carrera esportiva. La seua última partida va ser en El Zurdo el dia 23 d'agost de 1959 que, junt amb Pavia i Marines, van guanyar per 25 a 10 contra Antoniet de Xeresa i Gorxa de Daimús.

Va jugar tres importants mà a mà en la modalitat de dalt corda contra Serapio als trinquets de Bellreguard i Gandia, una altra contra el fill del Surdo, també, en els dos trinquets i contra el Xiquet de La Vall a Bellreguard i La Vall. Una altra partida important va ser al trinquet vell de Gandia, Franco i un feridor contra el Surdet, Nadalet i un altre de Gandia que va guanyar contra pronòstic.

Va jugar amb i contra els millors pelotaris de la seua època: Coca i Serapio, Tofalet i Miguel del Vicari de Rafelcofer, Ortega i Bolo d'Oliva, Antoniet de Xeresa, Ciscar de Piles, el Ferrer de Miramar, Ibáñez de València, Xiquet de Gata, Patet de Carlet, Gavilá, Tafalet, Gorxa i Pichoc de Daimús, a part dels paisans, Ullera, Carlets, Juanito del Casino i *Naré*. Al trinquet de Dénia va jugar una cèlebre partida segons deia el cartell "Diumenge 19 de març de 1950, el fenomenal partit a escala entre els famosos jugadors el Xiquet de Gata i Moragues de Xàbia contra Vaicama (Franco) de Bellreguard, Juanet de Pedreguer i un feridor".

Va ser molt conegut i estimat als trinquets de Bellreguard, Gandia, Dénia, Ondara, Gata, Rafelcofer, Oliva, Xeresa, Villalonga i Simat. Junt amb el seu germà Vicent va ser encarregat del trinquet vell durant els dos últims anys de la seua existència, 1964 i 1965. Quan es va inaugurar el trinquet municipal en 1987, va ser encarregat, durant tres anys, i les vesprades que no havia partides, entrenava als jòvens promeses, junt amb el que després va ser el seu successor al trinquet, Richart.

El dia de la inauguració del nou trinquet municipal, el 29-9-1987, va rebre un homenatge de part de l'afició, junt amb Carlets, Vicente Cremades, Burguera i Pellicer i van rebre una placa commemorativa de mans del president de la Diputació de València Antoni Asunción.

MIGUEL PELLICER PELLICER, *Miguel de la Cens*. Va nèixer en 1932. Solter. Jugador de raspall de rest. Gran jugador i molt ben considerat per el Zurdo, va jugar moltes partides de cartell durant quasi 10 anys al trinquet del Zurdo. La primera partida va ser el dia 1 d'octubre de 1954, Miguel i Quart contra Grauer i Navarro. La partida de celebració del 5 aniversari de la inauguració del trinquet del Zurdo, el 16-5-1957, la van jugar precisament Miguel i Godofredo contra Miramar i Roget. Va jugar moltes partides amb el seu paísà Juanito del Casino, en la última partida professional que aquest va jugar a Gandia, el dia vint-i-un d'agost de 1960, amb Godofredo contra els dos famosos jugadors Ciscar i Gorxa, i la van guanyar per 25 a 10. La seua última partida al trinquet el Zurdo, i per cert molt igualada, va ser el 12-7-1961, Miguel, Godofredo i Gorxa contra Miramar i Muñoz, guanyant els primers per 25 a 20. Va jugar amb els millors pilotaris de la seua època: Carlets, Ciscar, Ismael, Ricardet, Roget, Gorxa, Malonda, Fernando, Miramar, Godofredo, Comba, Bolo etc, i amb els seus paisans *Naré* i Giménez el Llobet i Franco. Tots el recorden com a un jugador molt elegant i tècnic. Al trinquet de Bellreguard va ser un jugador de partida quasi diària.

Miguel i Godo, amb José Marin. Trinquet El Zurdo. 16-5-57.

ANTONIO GIMÉNEZ SANTODOMINGO, *Giménez el Llobet*. Va nèixer en 1937. Jugador a raspall i de rest i la seua característica va ser la potència del braç.

Als 16 anys va començar a jugar a carrer i als 18 ja als trinquets. Va ser professional i jugà partides de cartell durant tres anys 1961-62-63. La primera partida que va jugar com a professional va ser al trinquet de Bellreguard, Giménez i Gorxa contra Poma i Monzó. Molt prompte la seua fama el va portar a jugar al trinquet el Zurdo, la primera partida va ser el dia 20 de setembre de 1961, i feia equip amb Roget i Godofredo contra Miramar i Gorxa. Durant tres anys va ser habitual veure el se nom en el cartell del Zurdo. Va jugar amb els seus paisans, Juanito del Casino, Naré, Miguel de la Cens, Carlos Serrat i Vicente del Cine.

Va jugar als trinquets de Bellreguard, Gandia, Oliva, Pedreguer, Ondara, Aiello de Malferit. Amb els millors jugadors de l'època, Ciscar, Antoniet, Godofredo, Malonda, Miramar, Monzó, Bolo, Parra, Gorxa, Roget, Muñoz etc. L'any 1963 va emigrar a França i va deixar de jugar, però al seu retorn al seu poble, ha sigut un assidu aficionat a aquest esport.

SALVADOR DE L'ASSUMPICIÓ PASTOR, *Pastor*. Va nèixer en

1941. Va ser un esportista integral, nadador, futbolista i pilotari. Als quinze anys guanyà el campionat de natació de la província de València organitzat pel "Frente de Juventudes", en la modalitat de 100 metres espatlla, que va tenir lloc a la piscina municipal de Sueca.

Va formar part com a davanter del primer equip dels Diablos Rojos junt amb Fabio, Paco "el Coeter", Litri, Rigoberto, Paco "Ansola", Pere el "Rullo", Enrique " el Llau", Pastor,

Ximo Femenia, Juan Femenia, Jaume "el Bunyol" des de la seua fundació l'any 1967.

Als 18 anys va començar a jugar a raspall com punter amb una depurada tècnica com la sea principal característica. Va jugar en el Zurdo dos partides de cartell, la primera el 28-11-1962 formant parella amb el famós Ciscar de Piles contra Antoniet de Xeresa i Roget del Grau, i la segona, als dos dies, amb Antoniet contra Monzó de la Font i Ricardet de Genovès. El servei militar li va interrompre la seua carrera esportiva durant sis anys. Va ser un assidu jugador en els últims anys del trinquet de Bellreguard.

L'any 1968 va reprendre una altra vegada les seues partides en el trinquet El Zurdo de Gandia amb una primera partida formant trio amb el seu paísà Burguera i Gorxa de Daimús contra Pigat i Xato, els dos de Genovès, guanyant els primers amb un clar 25 a 5. També jugà amb i contra el seu altre paísà Pellicer. L'única partida que van coincidir els tres paisans al trinquet del Zurdo va ser el 8-10-72, Pellicer, Sanchis i Pastor contra Burguera i Roget.

A part de Burguera i Pellicer, també jugà amb els millors jugadors del moment, Simatero, Miramar, Antonio, Malonda, Muñoz, Marines, Roget, Antoniet, Ciscar, Ricardet, Batiste, Gorxa, Pigat, Xella, Pizarro, etc. Fent parella amb el nostre col·laborador del llibre Miguel *del Vicari* de Rafelcofer, van guanyar sis partides seguides als trinquets de Villalonga i Gata. A part d'aquests trinquets, també va jugar a Oliva, Benissa, Pedreguer, La Vall, Villanova de Castelló, Genovès, Canals i Ondara.

FERNANDO TORRES BURGUERA, *Burguera*. Va nèixer en 1944 i va residir fins als 23 anys al costat del trinquet, en una casa del senyor Fernando Bosch, ja que el seu avi matern era administrador de les seues terres. El trinquet va ser la seua segona casa. Va viure l'ambient que rodejava el trinquet, cada vesprada, i de la mà del seu germà Pedro, (que va ser un bon jugador aficionat de pilota) es va iniciar des de molt xicotet amb la pilota.

Especialista a raspall i en el rest. En el llibre "El Trinquet" Lorenzo Millo diu d'ell "Burguera de Bellreguard, pilotari de la modalitat de raspall, es va iniciar jugant al trinquet del seu poble i en el vell de Gandia. Cap a 1967 va començar a jugar les partides més serioses de la seua modalitat al trinquet del Zurdo. Jugava

de rest i és un jugador brau i dur de matar amb davanters apropiats, es mesura amb els millors de l'especialitat".

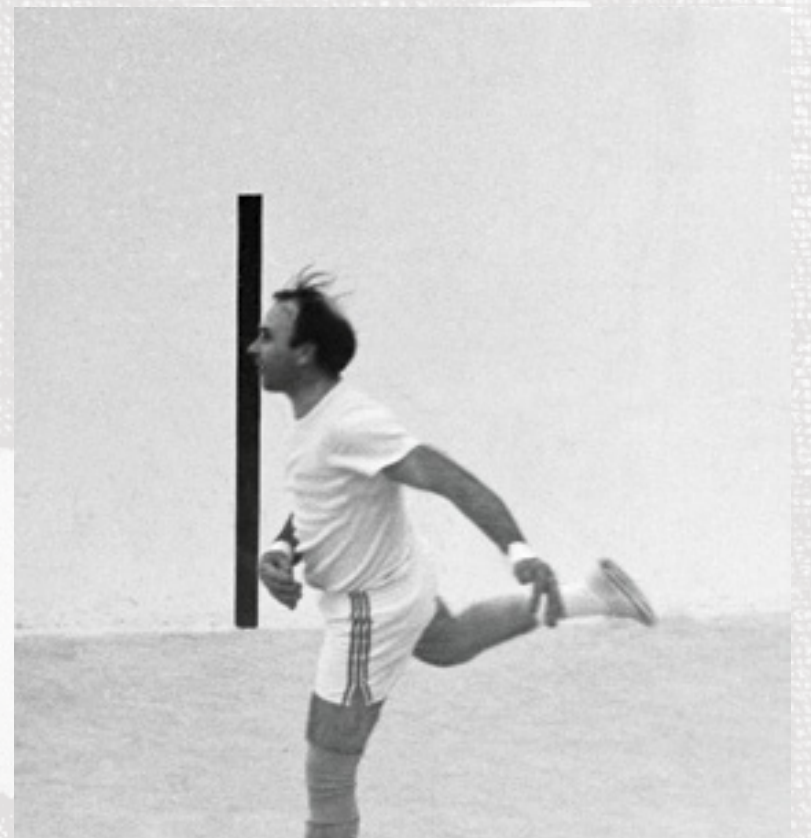
La primera partida que va jugar en el Zurdo va ser el 17-9-1967; Burguera Pigat de Genovès i Gorxa de Daimús contra Pizarro de Pedreguer i Muñoz de Villalonga, guanyant els primers per 25 a 5. Va jugar moltes partides amb els seus paisans Pellicer i Pastor els quals van jugar junts el 8-10-1972; Pellicer, Sanchis i Pastor contra Burguera i Roget del Grau. Va jugar un mà a mà el 17

-11-1971 contra Banyuls guanyant per 20 a 10. El 10-2-1974 van jugar una partida en el Zurdo, considerada pels experts com extraordinària; Burguera i Sanchis contra Malonda i Pigat.

Va jugar amb pilotaris com Antoniet de Xeresa, Roget del Grau, Xella de la Font, Batiste, Ximet i Ricardet de Genovès, Pigat, Gorxa, Pizarro, Muñoz, Xato, Juanito, Antonio, Ferrer, Sanchis, Malonda, Batiste, Guerra, Costa, Crespo, Joaquin etc. La seua última partida al trinquet el Zurdo va ser el 31 de desembre de l'any 1979 amb un desafiament de 300.000 pessetes: Burguera, Crespo i Joaquin contra Batiste i Ricardo guanyant 25 a 10.

L'any 1982 es va lesionar i sis anys després va reaparèixer jugant al trinquet de Bellreguard. Segons el periòdic Levante del 8-1-1988: "Amb el trinquet de Bellreguard fins a la bandera i un fabulós ambient, Burguera, Enrique i Olaso es van enfrontar a Tissa, Escrivà i el Bessó. El resultat no pot ser més clar, 25 a 5 a favor dels primers. Fernando Burguera ha sigut un pilotari de tota la vida i la gent aficionada ho nota. Saber estar, i el més important, un mestre. Al final els aficionats van eixir contents".

Va jugar moltes partides amb els seus paisans Pastor "el Polli" i Moragues, Ismael, Samuel, Juan, Chafer, Enrique, Escrivà, etc. La premsa esportiva comentava les seues partides "al final, l'experiència i tècnica de l'extraordinari Burguera, es van

imposar”, “Burguera ha sigut el botxí que després de remuntar un marcador advers, va rematar la feina, guanyant una partida que passarà a la història de la pilota en la Safor”. El dia 13 de maig de 1988, va jugar la seua última partida i va penjar els guants.

En l'acte de la inauguració del nou trinquet municipal, va ser distingit amb un homenatge junt amb D. Vicente Cremades, Carlets, Franco i Pellicer i van rebre de mans del president de la Diputació de València el senyor Antoni Asunción, una placa commemorativa.

L'any 2007, va tenir lloc una partida homenatge als pilotaris de Bellreguard, Franco, Burguera i Pellicer, per part de l'afició, per la seua aportació a aquest esport autòcton valencià, i van rebent una placa commemorativa de mans de l'alcalde Pere Cremades.

La partida homenatge la van jugar David, Coeter II i Javi contra Sariero, Agostí i Leandro.

El seu fill Burguera II també va ser un pilotari professional.

SALVADOR PELLICER CAMARENA, *Pellicer*. Nascut a Bellreguard en 1947, pelotari a raspall i de rest, s'ha caracteritzat per una forta raspada i bon servici i precís en la seua col·locació. De molt curta edat ja jugava a pilota influenciat per Franco al qual li unia una gran amistat i al frontó del Bar Escrivà va practicar el joc de la pilota. Segons el senyor Vicente Cremades “Pellicer és un jugador de potent pilota”, i segons Alberto Soldado, “Pellicer és uns del millors jugador dels anys 70, els seus enfrontaments amb Malonda II van contribuir, en gran manera, al ressorgiment del raspall”.

Trinquet El Zurdo. Partida en benefici de Fontilles. Partida de raspall entre Pellicer, Sanchis i Pasqualito contra Malonda II, Cosata i Malonda III. Partida de dalt corda entre Genovés i Pepe contra Eusebio, Xatet II i Gat I.

Als 17 anys ja va ser professional jugant la seua primera partida de cartell al trinquet de Gata; Pellicer, Jerónimo i Pepet contra Censio, Ricardet i Julio. Quan va ser inaugurat el nou trinquet de Pedreguer amb un ple total, fins l'extrem que molts aficionats de Bellreguard no van poder entrar, van jugar la partida inaugural Pellicer, Pigat i Antonio contra Malonda II, Sanchis i Crespo, guanyant els primers per 30 a 10. Aquest ha sigut el trinquet on més partides ha jugat en tota la seua carrera professional, arribant a guanyar 19 partides seguides, tot un rècord en aquest trinquet.

Al trinquet el Zurdo va ser cartell durant molts anys jugant la seua primera partida el dia 4 -6-1968: Pellicer i Pigat II contra Antoniet i Xella. En aquest trinquet va jugar diverses partides amb el seu paísà Pastor de punter. El 8-10 -1972, van jugar els tres paisans, Pellicer, Sanchis i Pastor contra Burguera i Roget. Diverses partides seues foren considerades com extraordinàries per la crítica esportiva entre les quals destaquen la del 30-6-1972 Pellicer i Antoniet contra Burguera i Sanchis, i la del 4-2-1973

Pellicer i Pigat contra Malonda Sanchis i Crespo i la del 26-4-1978 Pellicer i Roget contra Burguera i Costa. També va jugar diversos desafiaments entre els millors jugadors del moment. Cal destacar la partida en benefici de Fontilles que es va celebrar el 14-5-1981 en la qual es va aconseguir el rècord de recaptació, 465.000 pessetes, en aquesta ocasió primer es va jugar una partida dalt corda entre Eusebio, Xatet II i Gat contra el ja famós Genovés i el seu germà Pepe i després una altra important partida entre Pellicer, Sanchis i Pascual II contra Malonda II, Costa i Malonda III. L'última partida que jugà en el Zurdo va ser el 6-3-1983, Pellicer, Costa i Pascual contra Antonio, Leandro i Sanchis.

La seua última partida com a professional va tindre lloc al Trinquet de Castelló de Rugat l'any 1985, Pellicer i Balduino contra Simatero, Pepico i Julio. Quinze anys de carrera professional amb innumerables partides en distints trinquets. Va jugar els Trofeus Minusvàlids de Potries, Trofeus Falles de Gandia, a Benefici de Fontilles, Trofeus Festes de Gata de Gorgos, Trofeus Tavernes de Valldigna, Trofeu Festes de L'Olleria.

Va competir als trinquets de Gandia, Gata, Ondara, Pedreguer, Benissa, Canals, L'Olleria, La Vall, Genovés, Guadassuar, Castelló de Rugat, Castelló de la Ribera, Villalonga, Oliva i amb jugadors com Pigat, Antonio, Sanchis, Malonda II i II, Crespo, Balduino, Simatero, Pepico, Juliol, Costa, Pascualito, Batiste, Jerónimo, Ricardet, Xella, Roget, Pizarro, Camila, etc. També va jugar a raspall en el carrer als pobles de Pobra del Duc, Aiello de Malferit, Muro, Ènova i el Cabanyal. Va participar en moltes partides amb els seus paisans Burguera i Pastor.

Junt amb Franco, Burguera i Richart, va col·laborar en la formació dels xiquets de l'Escola de Pilota a partir del dia que s'inagurà el trinquet nou i a les vesprades que no havien partides, anaven a ensenyar-los a jugar.

El dia 29 de setembre de 1987 en la inauguració del trinquet municipal, va rebre un homenatge junt amb El senyor Vicente, Carlets, Franco i Burguera rebent una placa commemorativa de mans del president de la Diputació de València el senyor Antoni Asunción. També en 2007 va tenir lloc una partida homenatge als pilotaris Franco, Burguera i Pellicer per la seua labor en pro d'aquest esport en què van rebre un pergami commemoratiu de mans de l'alcalde Pere Cremades. La partida d'homenatge la van jugar David, Coeter II i Javi contra Sariero, Agustí i Leandro.

SALVADOR BOIXBURGUERA, *Cames*. Nascut en 1969. Jugador de raspall en la posició de rest, encara que també ha jugat dalt corda. Als 19 anys ja jugava partides d'aficionats de cartell. La primera partida que jugà en el Zurdo va ser en 1990: Cames i Josele d'Oliva contra Juan Carlos i Burguera II de Bellreguard. El

27-10-1997 en el Zurdo: Cames i Burguera II contra Luisito i Juansa de Bellreguard i una setmana abans ja havien jugat Cames i Vilare de Genovès contra Luisito i Canana. Va ser jugador professional fins a l'any 2005 que va deixar aquest esport, tenint una llarga carrera esportiva de 17 anys. .

En 1989 va jugar en trofeu Mazda al trinquet Pelai de València en la modalitat de dalt corda junt amb Guillem, contra Juanjo de la Vall i Carlos. També va jugar diversos trofeus Festes del Poble de Bellreguard.

En l'any 2000, es va celebrar al trinquet de Bellreguard, una partida a raspall, inclosa en el programa de les festes locals, Cames i Marrades van derrotar a Josele i Juansa per 25 a 5 en una partida de llarga durada i gran qualitat. Els trinquets de Bellreguard, Gandia, Oliva, La Vall, Villanova de Castelló i Pelai de València han conegut les seues partides amb els jugadors Tur, Alvarito, Crespo, Juan Carlos, Luis, Vilare, i els paisans Galán, Burguera II, Juansa, Terri, entre d'altres.

Va ser un especialista en el servei amb una dreta potent i en tornar pilotes de rebot.

JOSE ANDRÉS GARCIA SANMATEU, *Terri*. Va nèixer en 1974. Pilotari de raspall en la situació de punter i esquerrà. Va començar a jugar als 23 anys en el nou trinquet municipal

de Bellreguard, sent la seua primera partida fent parella amb Tur de Piles, contra Burguera i Juansa de Bellreguard. Ha jugat amb pilotaris com Leandret, Soqueta d'Oliva, Dani, Malonda IV, Dorin, David, i amb els seus paisans, Burguera II, Galán, Cames, Vicente Sol, Canyeta, Juansa, Luis, i Eliseo

La seua última partida va ser un famós desafiament de 2.500 euros celebrat al trinquet de Piles el dia 16 de març del 2013 entre Galán i

Terri contra Armando i Miravelles i estaven tots obligats a jugar amb l'esquerra, i va ser coneguda com la partida dels esquerrans.

Ha jugat als trinquets de Bellreguard, Gandia, Piles, Oliva i La Vall. La seua característica principal ha sigut la volea i bot de braç amb la seua poderosa esquerra. Una llarga carrera esportiva de 15 anys.

FERNANDO TORRES PALLARÉS, *Burguera II*, fill del gran jugador dels anys 70. Burguera, va nèixer en 1976. Jugador de raspall a la demarcació de punter. Es caracteritzà per ser un jugador brau amb una potent raspada i una esquerra molt segura. Influenciat per el seu pare així com, també, per Richart i Franco.

Als seus 17 anys va jugar la seua primera partida en el

Zurdo, Jaumet i Burguera II contra Fernando Ginestar i Galán. Començà a ser un assidu en les primeres partides i juga diversos Campionats Trofeu Mancomunitat en què aconsegueix ser campió en dues ocasions, Trofeu Circuit Jove, Trofeu Festes de Bellreguard. També juga per primera vegada com a professional el Trofeu Diputació, competin als trinquets d'Oliva, Gandia i Bellreguard.

Als 30 anys deixa definitivament aquest esport havent compartit pista amb jugadors com Galán, Cames, Alvarito, Enrique de Miramar, David, Malonda IV, Tur, Juansa, Coeter II, Canana, Punxa, Josep, Dorin, Rafa, Dani, Josele etc.

També va participar en partides ordinàries a Gata, Tavernes, Vilanova, Pedreguer, Piles i Xeraco.

JUAN BARBER ESCRIVÀ, *Galán*. Va nèixer en 1977, jugador en modalitat de raspall i posició de punter. El renom Galán li ve pels seus oncle i avi matern de Daimús, que van ser jugadors importants.

La seua primera partida va ser als 16 anys en el Zurdo i avui continua jugant, 21 anys després, amb un extens historial d'actuacions. S'ha format a l'Escola de Pilota de Bellreguard amb els ensenyaments de Franco, Richart i Pellicer.

L'any 1998 va jugar dos trofeus importants, el primer el Fira i Festes de Gandia-1998 al trinquet El Zurdo, Gorxa i Galán, es van classificar per a la final en derrotar per 25 – 5 a Armando

i Moro, i segons la premsa, Gorxa de Daimús i Galán formaven parella habitualment. El segon va ser el Trofeu 700 Aniversari de la Valldigna que va jugar la mateixa parella contra Loripet i Moro. segons la premsa "Gorxa de Daimús juga acompanyat del jove Galán, un pilotari de Bellreguard que ha culminat una ascensió fulgurant en els últims mesos, fins a l'extrem de ser un dels que més presència té al trinquet el Zurdo de Gandia". Durant el mateix any juga en el Zurdo amb Waldo, Terrilla, Tonet, Armando, Batiste i un mà a mà amb Tur.

En 1999, junt amb Salva de Simat, va disputar, en el trinquet de La Vall, la primera part del Torneig de Promeses de la Federació de Pilota Valenciana.

En 2000, van jugar, una partida a raspall, al trinquet de Bellreguard, dins del programa de les festes locals, Gorxa i Galán es van imposar a Batiste i Francisquet per 25 a 5, "els dos primers jocs van ser igualats amb algunes jugades de mèrit, però després, els vencedors, especialment el local Galán, va fer les delícies del públic que omplia completament el recinte esportiu". El 2 de febrer del mateix any, va jugar en el Zurdo, Gorxa i Galán contra Santi i Morera que van guanyar els primers per 25 a 20 i considerada pels crítics d'excel·lent. També jugà el Trofeu Fira i Festes de Gandia 2000 aconseguint arribar a la final.

En 2001, va ser subcampió de la Lliga a Raspall Trofeu Diputació formant part del trio de jóvens valors, Salva, Coeter II i Galán després d'eliminar primerament a Santi i Moro i després

a Carlos i Francisco. També va ser subcampió del Trofeu Fira i Festes de Gandia 2001. Aquest mateix any participà en el Trofeu Levante EMV de raspall formant parella amb Gorxa.

En 2002, van ser finalistes, subcampions, Waldo I Galán, de la Lliga de Raspall Trofeu Diputació en imposar-se pel resultat de 25 a 10 al trio Juan Gràcia, Alberto i Javi. Aquesta semifinal es va disputar al trinquet d'Oliva.

En 2006, Galán va ser semifinalista del 21 Campionat Individual de Raspall Bancaixa en vèncer a David de Genovès al trinquet de Bellreguard. "Galán va controlar en tot moment la partida, situant-se amb un 20 a 15 i un val i 30 a favor per a igualar, però el pilotari local va aguantar bé la pressió i va acabar triomfant".

En 2008, el trio Gorxa, Alberto i Galán, es van proclamar campions de la Lliga Professional de Raspall, Trofeu Diputació de València, en derrotar a la formació de Malonda IV, Coerter II i Canana II per 25 a 10. "Magnífic ambient de públic en el trinquet de Bellreguard en una confrontació que va posar de manifest la inspiració dels campions que van dominar amb relativa facilitat. Galán va estar superb en la punta".

El 15 de març del 2013, va tenir lloc al trinquet Ciscar de Piles un va desafiament d'esquerrans, de 2.500 euros, els bellreguardins Galán i Terri contra Armando i Miravelles i estaven obligats a jugar amb l'esquerra.

Ha jugat amb els millors pilotaris de la província als trinquets de Bellreguard, Gandia, Oliva, Pedreguer, La Vall, Piles, Villanova de Castelló, la Llosa de Ranes, Genovès .

JUAN SALVADOR CLIMENT GARCIA, *Juansa*, és fill de Richart i va nèixer en 1977. Jugador de raspall, al principi jugà de punter però després va passar a la situació de rest, destacant com a característica del seu joc una raspada forta i una gran volea.

Ha eixit de l'Escola de Pilota que dirigia el seu pare. Va començar als 13 anys quan l'equip de l'Escola de Pilota de Bellreguard format per Capellino, Galán i

Juansa van aconseguir, en 1989, el campionat de la província de València d'alevins en guanyar a l'equip de Canals per 25 a 0 al trinquet el Zurdo de Gandia. Als 16 anys va jugar la seua primera partida com a professional al trinquet de Bellreguard.

La seua última partida va ser al juny de 1996 que junt amb Burguera II, van jugar contra Tur i Terri. La seua carrera va ser més bé curta, per exigències de treball, ho va haver d'abandonar. Va jugar partides als trinquets de Bellreguard, Gandia, Oliva, Villanova de Castelló i La Vall i a part de competir amb els seus paisans, va jugar amb Coeter II, Campos, Tur, Salva de Simat, Sevi de Genovès, Carlos, entre d'altres.

A més dels jugadors destacats que acabem de relatar, cal deixar constància de la gran quantitat d'aficionats que han fet present aquest esport entre els veïns. D'entre tots mereixen ser recordats com a tals els següents:

PILOTARIS BELLREGUARDINS AFICIONATS.

Miguel "de Rata" (Miquel Planes)
Pascual "de Pere"
Pepe Andres (José Costa Esteve)
Emilio Costa
Fernando "el Salero"
Juan "el Lejiero"
Pedro "Poma"
Vicente "del Cinema"
Pedro "Burguera"
Carlos "de Serrat" (Carlos de la Asuncion)
Juanito Bataller
Miguel Olaso
Pepe Olaso
German Gadea
Miguel "de Barreta"
Alfredo Pellicer
Paco Cremades
Salvador "de Pollí"
Pepe Arlandis "del Sacristá"
Vicente Arlandis "del Sacristá"
Paco "Balón"
Joaquin Ascó
Vicente "Parrandeta"

Juaquin "Terraes"
Jesus "el Muto"
Miguel Burguera
Paco Tortosa
Luis
Fernando Ginestar
Vicente "Sol"
Jose Maria "el Chau"
Salvador Cánoves "Canyeta"
Eliseo
Moragues

ELS TRINQUETS DE LA SAFOR

Al llarg del llibre ha quedat clar que a la Comarca de la Safor, en tots i cadascun dels pobles que la conformen, s'ha jugat molt a pilota. Un bon testimoni del que afirmem el tenim en la gran quantiat de trinquets que hi ha hagut per tota la comarca, i els que hi ha en el momento actual.

GANDIA

Si hi ha dues comarques que comparteixen alguna cosa més que ser veïnes són la Marina i la Safor, i en l'espai de la pilota valenciana tenen la unió perfecta en l'empresa "Trinquet el

Una vesprada memorable al Trinquet El Zurdo de Gandia.

Zurdo". Els autors del llibre "Trinquet El Zurdo. 50 anys al dau" ens deixen ben clar que durant els segles XVIII i XIX, a Gandia va haver-hi uns quants trinquets. Durnat el segle XIX, a finals de 1897, Miquel Peiró Fuster en va obrir un junt a la carretera d'Albaida, i l'any següent, Salvador Llorens Garcia, un altre entre una fàbrica de gel i la senda de València, fitant amb unes instal·lacions del ferrocarril, motiu pel qual és denominà trinquet de l'estació. I segons Agulló, la partida inaugural del trinquet de l'estació, va ser un dasafiament entre Font d'Ondara, Berberet de Beniarbeig i Piera de Pego contra Vicente Miralles, Nel de Murla i Angelino de Benixembla. Un altre trinquet, conegut amb el nom del "trinquet vell", va ser inaugurat en 1936 i la primera partida va ser a raspall, Leandro, Tofolet i Poma d'Oliva contra Salvador de boqueta d'Alqueria, Carlets de Piles i Carinyo de Rafelcofer. L'últim trinquet, El Zurdo, construït per Francisco Peris, Zurdo de Pamis, va ser inaugurat el dia 16 de maig de 1952. Es van jugar dues partides inagurals les dues de dalt corda. La primera la van jugar Juliet d'Alginet, Chatet de Carlet i un feridor contra Rovellet, Canyeta i Chatet de Museros. La segona van ser Ferrer de Benaguasil i Mora contra Grauro i Albalat. Des de la seua construcció, ha estat regentat per la família Peris. Primer pel mateix Francisco Peris, de 1936 a 1950; després el seu fill Domingo Peris Zaragoza, de 1952 a 1976; i a partir d'aquest any fins el seu tancament, el dia 28 de gener de 2008, per Emilio Peris Mascarell. Cal destacar que la família de el Zurdo, primer Francisco, després Domingo i ara Emilio i els seus fills, han sigut i són un referent molt important en la història d'aquest esport autòcton valencià a la comarca de la Safor. Es podria dir que un jugador no es doctorava com a tal fins que no jugava al trinquet El Zurdo.

OLIVA.
El trinquet es va consruir al peu de la muntanya de Santa Anna i va ser inaugurat en 1915 i en la partida inaugural van participar Xiquet de Sueca, el Faixero, el Patoto i Tito. Actualment compta amb una nova instal·lació que, com aquell que diu, està sense estrenar.

TAVERNES DE VALLDIGNA.
El primer trinquet va ser enderrocat en 1880 per a construir al seu lloc l'església de Sant Josep que va ser beneïda en 1882.

El segon trinquet es va construir entre 1885 i 1890 que a través dels anys ha patit diverses reformes. Sempre ha sigut propietat de la família Soler.

SIMAT DE VALLDIGNA.
El trinquet s'inaugurà en 1893 sent el seu propietari Eliseo Picot de Carcaixent, molt prop del monestir de Santa Maria de la Valldigna. En ell es va formar un dels millors pilotaris de l'època Xiquet de Simat.

XERESA
Va ser construït per Rafael Miralles. S'inaugurà en 1935 amb la partida inaugural de Cariño i Quaresma de Rafelcofer i Vicentet de Xeresa contra Vicentico de Xeresa, Xato i Morenet de Bellreguard. En 1970 es va vendre i els seus amos el van tancar.

El trinquet es va construir dalt de la muntanya del Rabat i va ser inaugurat en 1937, en plena guerra civil. La primera partida va ser entre Batiste "Pistolo" i Carlets contra Carinyo, Daniel i Coca, tots de Rafelcofer menys Carlets. Va tenir molts encarregats: Miguel Vila, Toni d'Alqueria, Toni Manena, Juanito del Casino de Bellreguard, Serapio, Coca i Pablo Mas. L'any 1960 es va tancar definitivament.

ALMOINES
Està situat en la partida de Sorella a l'entrada de la finca dels germans Llorca Ballester. Possiblement siga el més antic de la Safor. Va estar en activitat fins a l'any 1928 i l'últim marxador va ser Emilio Llorca.

VILLALONGA
El primer trinquet es va construir a finals del segle XIX i s'anomenava el trinquet de Maro i en la dècada de 1930 va ser derruït. El segon trinquet el va construir Juan Garcia l'"hosteler" en 1951. En la partida inaugural van jugar Juliet d'Alginet i Xatet de Carlet contra Rovell i Crespo. L'any 1974 va ser derruït. El tercer trinquet es va inaugurar en 1981 el propietari del qual era Perfecto Rocher, "Tarsan". El la partida inaugural, per dalt corda, van jugar Genovès i Pepe contra Eusebio, Viñes i Machí.

Sota la corda, presenciant la partida inaugural del trinquet de Villalonga. Foto: Rosello. Any 1951.

XERACO
En l'actualitat Xeraco compta amb un nou i modern trinquet, que va ser inaugurat el dia 2 de març de 1997.

PILES
És l'últim trinquet inaugurat de la Safor, el dia 1 de juliol del 2011. Porta el nom del millor pilotari hagut en la història del poble: Ciscar. En la partida inaugural van jugar Waldo i Dorín contra Punxa, Alberto i Gorxa.

BELLREGUARD.
Com hem vist al llarg del llibre, Bellreguard ha tingut tres trinquets; el primer al carrer Sant Josep que va desaparèixer en la segona meitat del segle XIX. El segon construït pel senyor Fernando Bosch en 1900,i el tercer el va construir l'Ajuntament i es va inaugurar el dia 29 de setembre de 1987. L'acte inaugural va estar presidit per l'alcalde Josep Seguí, el president de la federació valenciana de pilota Victor Iñurria i el president de la diputació de València Antoni Asuncion. En els seus parlaments cadascú va ressaltar aspectes necessaris per a fomentar i difondre el joc de pilota. L'Alcalde es mostrava content per què el poble recuperava, després de 20 anys el trinquet. El President de la Federació va manifestar el seu desig de portar aquest esport autòcton als més joves. El president de la Diputació va ressaltar la col·laboració de la Diputació de València en el manteniment i suport de la institució a l'esport de la pilota. Tot seguit el senyor Asunción va fer lliurament d'unes plaques commemoratives per la seua labor en la difusió d'aquest esport als pilotaris bellreguardins D. Vicente Cremades, Franco, Carlets, Burguera i

Pellicer. El senyor Vicente Cremades va realitzar el servici d'honor abans d'iniciar-se la partida inaugural. La partida la van jugar Malonda II, Sanchis i Fèlix contra Diego i Morera.

El trinquet va ser regentat durant els primers tres anys per Franco Borrás, després va continuar Diego Parra, d'Oliva, per molt poc de temps. Juan Vicente Climent "Richart", el va regentar durant els vuit anys següents. Va seguir la gestió de Blay Llopis de Miramar durant uns pocs anys.

Després d'uns anys amb poca activitat, en 2006, l'alcalde Facundo Puig i l'Empresa El Zurdo van signar la primera cessió en què s'incloïa el manteniment de l'Escola de Pilota. L'any 2008, l'alcalde Pere Cremades va signar la renovació de la cessió del trinquet a l'empresa el Zurdo, per quatre anys, i en 2013, l'actual alcalde Jaume Ascó va concedir una altra vegada a la mateixa empresa la dita gestió així com l'obligació de mantenir l'Escola de Pilota.

Aquest nou trinquet de Bellreguard fou remodelat el 2006 per tal d'acollir l'activitat esportiva que fins al moment es desenvolupava al desaparegut Trinquet El Zurdo. L'obra que es dugué a terme en distintes fases va millorar les instal·lacions incloent una coberta, abans inexistent, reduint les dimensions, ampliació de l'escala i construcció d'una llotgeta.

La pràctica de la modalitat de la pilota a raspall és la més arrelada a Bellreguard i la comarca, convertint aquest trinquet en referent i dinamitzador de l'esport. De fet, el Trinquet de Bellreguard és seu fixa de finals de les principals competicions professionals del raspall com la Individual, el Campionat per equips o el Trofeu Mancomunitat de la Safor. També es juga la modalitat de l'Escala i corda amb l'organització de partides del Circuit Bancaixa, en el seu dia, el trofeu President de la Diputació o d'altres competicions professionals. Podem afirmar que la gestió de l'empresa El Zurdo a tornat a posar a Bellreguard en el circuit professional de la Pilota valenciana i ha donat als aficionats locals, entre d'altres, de l'oportunitat de gaudir d'una programació estable i de qualitat.

FITES MEMORABLES EN EL NOU TRINQUET

El mític Genovès, va jugar per primera vegada a Bellreguard amb un mà a mà contra Diego el dia 24 d'agost de 1988.

El 8 de gener de 1988 "amb el trinquet de Bellreguard fins a la bandera i un fabulós ambient, Burguera, Enrique i Olaso es van enfrontar a Tissa, Escrivà i el Bessó i el resultat no va deixar dubtes, 25 a 5 a favor dels primers. Burguera era un pilotari de tota la vida i la gent aficionada no s'ho va voler perdre. Franco Borrás, encarregat del trinquet, va dir en acabar la partida a la premsa que "tot seria més important si esquera un xaval del poble que jugara prou bé".

El 20 de febrer de 1988, es jugà la final de campions i subcampions, respectivament, de l'Escola de Pilota de Genovès. El Campionat Escolar autonòmic se jugà al trinquet de Bellreguard el 9-4-1988 en el qual van guanyar els de LLuxent. En el mateix mes es va jugar un important desafiament entre Chafer, Roselló i el Bessó contra Sanchis, Malonda III i Ismael. Al mes següent el jugador bellreguardí Burguera va jugar la seua última partida com a professional, penjant els guants per sempre.

El 30 de setembre de 1988 Genovès no va defraudar els seus seguidors de Bellreguard, amb els seus germans Pepe i Paco van guanyar per 60 a 50 a Pigat II, Sanchis i Viñes.

En novembre de 1988 es va jugar el Campionat Territorial d'Escoles de Pilota en què van participar cadets i infantils de Bellreguard. També es va jugar el VI Campionat de Raspall en uns quants trinquets de la Safor i a Bellreguard van jugar Coeter II i Leandro contra Diego i Morera.

El 19 d'agost del 2009, van concloure les obres del cobert del sostre que feia temps demanaven els aficionats.

S'han realitzat moltes finals de distints campionats :

Gener del 2008 final del Campionat individual de raspall.

Novembre del 2009 partida a benefici Pro Minusvàlids psíquics de la Safor.

Juliol del 2010, final Trofeu Diputació a raspall.

Maig 2012 Semifinals Circuit CRM sub-23 a raspall.

Juliol 2012 final Lliga Professional de raspall de la Federació de Pilota Valenciana. Octubre del 2012 Campionat CESPIVA.

En 2013, juny final Màsters Pilota Generalitat Valenciana a raspall.

Juliol 2014, final XX Torneig Diputació a raspall.

PARTIDA HOMENATGE A SERAPIO I COCA

En el món de la pilota el respecte i admiració que es tenen els jugadors es nota cada dia. És per això que volem deixar com a exemple la partida homenatge a Serapio i Coca. Va ser el 26 d'octubre de 1987 a Rafelcofer. Es va organitzar una partida a raspall al carrer Major, i la va organitzar Miguel Vila "el Vicari" i en acabar va tenir lloc un dinar de germanat.

La partida la van jugar Amadeo del Real, Maix i Fúria de Xeraco, contra Marchena de Palma, Algutzir de LLuchent i Bañuls de Xeresa. Van ser convidats d'honor totes les millors figures de la comarca de la Safor. Per Bellreguard van assistir el senyor Vicente Cremades "el Blanquet", Franco Vaicama, Miguelito de la Cens i Naré. D'Oliva Savall, Devesa, Tafulll, Oltra, Bolo, Malonda I i Vidal. Carlets i Ciscar per Piles. De Miramar, Benito, Ferrer de Miramar, Ortega i Xiquet de Miramar. Ismael, Pichoc i Gorxa de Daimús. Del Grau, Rochet del Grau. Antoniet i Corda de Xeresa. El Xiquet

de la Vall, de Tavernes de la Valldigna. Per l'Alqueria, Salvador i Manena. Jesús del Gros, d'Almoines. Cochau, Riolla i Marines de Villalonga. Per la Font d'en Carròs, Sinforosa, Monzó i Godofredo. I de Rafelcofer Fernando, Coca II i el Surdo del Ravalet.

L'ESCOLA DE PILOTA

Quan Franco Borràs es va fer càrrec del nou trinquet, el seu primer treball va ser crear l'Escola de Pilota per a la formació de xiquets entre 8 i 12 anys. El dia de la inauguració del trinquet ja va declarar a la premsa "que tot seria més interessant si isquera algun xaval del poble que jugara prou bé". Amb aqueix ideal de formar futures figures com abans, i amb l'ajuda de Burguera, Pellicer, Richart, i la col·laboració de l'Esportiva de Bellreguard dirigida per Pere Ciscar, van aconseguir aglutinar una dotzena de xiquets, d'aquesta tasca formativa han eixit Juansa, Burguera II i Galàn, aquest últim continua en actiu com a professional.

Després continuà portant l'Escola de Pilota Richart, que amb un nombrós grup de xiquets, van participar en diferents tornejos escolars en diverses poblacions: Canals, Vilanova de Castelló, Benissa, Benidorm, Gandia, Oliva i Gata de Grogós.

Després de alguns anys sense activitat, l'Escola de Pilota es va posar en marxa, l'any 2011, una altra vegada sota la direcció del seu entrenador Frederic Llopis Escrivà, fill del gran pilotari de Miramar, Llopis.

D'aquesta manera recull, en la seua obra, Alberto Soldado les noves expectatives que s'obrien a Bellreguard: "a partir de la construcció del trinquet hi ha una intensa activitat en tots els camps: xiquets aficionats i professionals, sota la direcció de Franco. Pel que fa als xiquets és crea una Escola de Pilota amb un nombrós grup de xiquets que han aconseguit bona part dels campionats que s'han celebrat. Els aficionats hi juguen partides diàriament. Els dissabtes i els diumenges són els dies en què s'anuncien partides de professionals de segona amb bona assistència de públic. Tot això ens fa pensar que Bellreguard recuperarà el lloc d'honor que sempre havia ocupat en el món de la pilota"

Segons el Periódico amb data 10-2-2012 "L'escola municipal de pilota valenciana de Bellreguard ha obert les seues portes amb un notable nombre d'alumnes. En aquests moments, l'escola compta amb 10 alumnes entre 9 i 12 anys. Els dies d'entrenament són els dilluns i divendres de 17'30 a 21 hores".

Segons el contracte de cessió que l'Ajuntament de Bellreguard va fer amb l'empresa El Zurdo, el manteniment de l'Escola de Pilota així com totes les despeses que ocasiona el seu funcionament, van a càrrec d'aquesta empresa.

En un primer moment, per a l'inici de les classes de l'escola de pilota, la regidoria d'esports proposava la mediació del coordinador de l'escola d'Infantil i primària, així com de l'Institut de Secundària del municipi, per a què els xiquets i xiquetes

Curs 2013-14

pogueren practicar i descobrir les peculiaritats del nostre esport autòcton. El resultat d'aquestes sessions ha influït en què molts d'ells hagen decidit practicar de forma organitzada aquest esport i acudeixen a entrenar-se al trinquet.

L'Escola de Pilota va continuar amb Fedreric Llopis com a entrenador fixant les seues activitats en tres sessions a la setmana. Els entrenaments es feien els dimecres i divendres a la vesprada i els dissabtes al matí participaven en les partides de la Lliga "Jocs Esportius de la Comunitat Valenciana", en els quals Bellreguard juga amb el grup de Polinyà del Xúquer, Tavernes de Valldigna, Xeraco, Oliva i Piles Els dimarts, xiquets de l'associació de minusvàlids psíquics Espurna practiquen aquest esport al trinquet sota la tutela de dos tutors.

A l'escola de Tecnificació hi ha xiquets entre 10 i 16 anys que sota la direcció d'un monitor de la Federació i el monitor de l'Escola de pilota, participen en campionats oficials organitzats per la federació.

En l'actualitat l'escola de Pilota té una plantilla de vuit jugadors de les categories d'infantils, alevins i benjamins. Domingo Peris Moreno i Hugo Peris Moreno són els seus preparadors i una vegada finalitzat el curs organitzen camps d'estiu per a que els xiquets, ja que en aquesta època disposen de més temps lliure i poden dedicar-se, amb menys obligacions a la pràctica de l'esport de la pilota valenciana. Segons Emilio Peris, de l'empresa El Zurdo, l'Escola de Pilota, és una assignatura pendent, perquè encara que hi haja un entrenador, uns quants alumnes, unes instal·lacions disponibles, i un suport de la Federació amb organitzacions de lliguets, trofeus etc. Cal una major col·laboració de l'Ajuntament, col·legis, instituts i pares perquè aquesta escola de pilota siga un èxit i tinga una massiva participació d'alumnes i així, cada vegada més, s'assegure el futur de la pilota valenciana amb l'aparició de joves figures locals que desperten de nou a l'afició.

JUGADORS PILOTARIS PROFESIONALS BELLREGUARDINS

1826 – 1892 Salvador Cremades Escrivà

Quico el Rabat
Dionisio Mareta
Eugenio
Rumbes

1862 – *El tio Silvestre* = Silvestre Salort Mena

1869 – *Quico el Ministrte* = Francisco Perez Lurbe

1871 *Pep el Ministre* = Jose Perez Lurbe

1879 – 1919 - Lluís Tarrazona (pare)

1883 – 1941 *Servando* = Servando Pellicer Gay

1889 – 1966 – *Batiste Vaqueta* = Bautista Rocher Morant

1889 – 1973 – *Carlos el Noble* = Carlos Sanmateu Ivars

1891 – *Tort de Pere o Fernando el Tort*

= Fernando Pellicer Cardona

1891 – 1951 - Jaume Poma = Jaume Pastor Garcia

1894 – 1945 *Francisco el llau* = Francisco Pellicer Avargues

1894 – *Alfredo Poma* = Alfredo Pellicer Pastor

1896 – 1975 *Micalet de Vaicama* = Miguel Borrás Romero

1902 - Celestino Paris Pellicer

1905 – Juan Paris Pellicer

1903 - *Juanito Cremades* = Juan Cremades Marco

1904- *Pepe Cremades* = Jose Cremades Marco

1910 – 1996 – *Don Vicente el Blanquet*

= Vicente Cremades Marco

1912 - *LLuis Ullera* = Luis Tarrazona Morell

1912 – 1988 – *Carlets* – Carlos Guillem Cots

1922 - 1964 *Juanito del Casino* = Juan Bataller Sala

1922 – 1946 – *Miguel de Vaicama* = Miguel Borrás Arlandis

1923 - 1947 *Pometa* = Jaume Pastor Cremades

1925 – 2010 – *Naré* = Salvador Torres Escrivà

1930 *Franco* = Franco Borrás Arlandis.

1932- *Miguel de la Cens* = Miguel Pellicer Pellicer

1937 *Giménez "el Llobet"*

= Antonio Gimenez Santo Domingo

1941 *Pastor* = Salvador Asuncion Pastor

1944 Burguera = Fernando Torres Burguera

1947 *Pellicer* = Salvador Pellicer Canmarena

1969 *Cames* = Salvador Boix Burguera

1974 - *Terri* = Jose Andres Garcia Sanmateu

1976 – *Burguera II* = Fernando Torres Pallarés

1977 – *Galán* = Juan Barber Escrivà

1977 – *Juansa* = Juan Salvador Climent Garcia

AGRAÏMENTS

Volem testimoniar la nostra gratitud a totes aquelles persones i entitats que ens han facilitat dades i materials per a poder realitzar aquest treball, i en concret a:

Asunción Pastor, Salvador de la
Barber Escrivá, Juan
Boix Burguera, Salvador
Borras Arlandis, Franco
Borrás Pellicer, Encarna
Burguera Garcia, Dolores
Castell Pellicer, Vicente
Climent Richart, Juan Vicente
Cremades Pellicer, Francisco
García Sanmateu, José Andrés
Giménez Santodomingo, Antonio
Gregori Barbera, Vicente
Guillem Molio, Isabel
Llopis Escrivá, Fede
Moratal Pellicer, Joaquina
Orts Perez, Juan
Pastor Cremades, Pedro
Pellicer Camarena, Salvador
Pellicer Gadea, Rosa
Pellicer Garcia, Angeles
Pellicer Gutierrez, Isabel
Peris Moreno, Domingo
Peris Moreno, Hugo
Pous Burgos, Gloria
Rocher Pastor, Felicidad
Sanmateu Calafat, Carlos
Seguí Avargues, Josep
Torres Burguera, Fernando
Torres Pallares, Fernando

Una menció especial a l'Ajuntament de Bellreguard per fer possible l'edició d'aquesta obra.

A Juan Costa Micó, "*Culotet*", per facilitar-nos material fotogràfic.

A Miguel Vila Miret, *el Vicari*, per deixar-nos tot el material de la seua col·lecció i transmetre'ns la seua passió per la pilota.

A David Sarasol, director del museu de la pilota del Genovés.

A Emilio Peris Mascarell per posar al nostre abast tot l'arxiu i material de l'empresa El Zurdo, cor de la pilota valenciana a la Safor.

BIBLIOGRAFIA

AA.VV. *Unitat Didàctica de Pilota Valenciana*. Conselleria de Educació de la Generalitat Valenciana. Valencia 2002.

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA. *Vocabulari del joc de la pilota*. Publicacions de la Acadèmia Valenciana de la Llengua. Valencia 2010.

ALCOVER, A. i MOLL, F. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Mallorca. 1980.

ALMELA VIVES, Francisco, *El juego de pelota en Valencia*, València, 1960.

AMADES, Joan, *Costumari català*, Salvat-Edicions 62, Barcelona, 1982.

BATALLER CALDERÓN, Josep, *Jocs Populars*, Edicions del Bullent, València, 1986.

BATLLORI, Miquel, *La família Borja, Obra Completa*, vol. IV, Tres i Quatre, València, 1994.

BOIX, Manuel, *El punt dins el moviment. El joc de pilota*, Generalitat Valenciana, Sevilla, 1992.

BOMBÍN FERNÁNDEZ, Luis, i BOZAS URRUTIA, Rodolfo, *El gran libro de la pelota*, Madrid, 1976.

CATALÀ, Lluís, *“Feria y fiestas en la ciudad de Gandía...”*, imp. L. Català, Gandia, 1904.

CERDÀ, Paco i MASCARELL, Purificació. *La revolució va de bo! La modernització de la pilota valenciana*. Publicacions de la Universitat de València. Valencia 2009.

CONCA PAVÍA, Manolo i PÉREZ BERNABEU, Vicent, “Capítol VII: La pilota valenciana, el nostre esport” dins VILLAMÓN HERRERA, Miguel (dir.), *Formación de los Maestros Especialistas en Educación Física*, Conselleria de Cultura i Educació, València, 1999.

CREMADES MARCO, Vicente i Francisco, *Memorias de “Don Vicente”*, “El Blanquet”, cura valenciano “pelotari”. *La República y la Guerra Civil*, Gandia, 1996.

FEDERACIÓ DE PILOTA VALENCIANA, *Reglaments*, València, 1995.

FERRAIRÓ, J. M^a., GARCIA FRASQUET, G., MALONDA, V., MATÍ

MILAN, A., SIRERA, J. J. *Trinquet el Zurdo. 50 Anys al dau*. Gandia. 2002.

FERRER, Sant Vicent, *Sermons*, vol. V, Barcelona, 1977.

GARCIA FRASQUET, Gabriel i LLOPIS BAUSET, Frederic, *Vocabulari del joc de pilota*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1991.

IÑÚRRRIA, Biktor, “La pilota valenciana: història, present i futur”, en *Saó*, octubre, 1987.

LARUMBE, Fernando, “Resumen histórico”, en *Pelota*, Comité Olímpico Español y Federación Española de Pelota, Espanya, 1991.

LLOPIS BAUSET, Frederic, *El joc de pilota valenciana*, Carena, València, 1999.

LÓPEZ, Aureli, *La Pilota Valenciana, el deport d’un poble viu*, Paterna, 1984.

MILLO, L. (1982): *El Joc de Pilota*. Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura, Educació y Ciencia. Valencia.

MILLO, Llorenç, *El trinquet*, Prometeo, València, 1976.

MORANT MARCO, Evaristo, *Monografia històrica de Bellreguard, (Memòries de D. Evaristo)*, Ajuntament de Bellreguard, Bellreguard, 1997.

SOLDADO, Alberto. *Joc de Pilota. Historia de un deporte valenciano*. Diputació de Valencia. Valencia 1998.

TORRES NAHARRO, Bartolomé, “Serafina”, dins *Teatre del Renaixement i de la Decadència*, Institució Alfons el Magnànim, València, 1987.

TRAMOYERES BLASCO, Luis, “El juego de pelota en València”, en *Almanaque de Las Provincias 1895*.

VILALTA MOR, Salvador (coord.), *Estudi tipològic i catàleg dels trinquets*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, València, 1986.

VIVES, J. Ll., *Diàlegs*. Barcelona. 1915

Recursos de internet

Federació de Pilota Valenciana. <http://www.fedpival.es>

Museu de la Pilota de Genovés. <http://www.museupilota.com>

Pilota. Universitat de València. <http://www.uv.es/pilota/>

Programa “Pilota a l’escola”. <http://www.pilotaescola.es/>

ESCOLA DE ESTIU DE PILOTA 2014

EDICIONS
TIVOLI

EL JOC DE PILOTA A BELLREGUARD